

Caseta I

....de străbunicii dvs.

De străbunici am spus, nu știu unde am...undeva o...mai am niște fotografii...

Nu căutați acuma, spuneți-ne doar.

Străbunicii mei au fost...unul era din partea bunicului, adică la părinților au fost al bunicii mamei și a tatăl meu nu, numai la mamei doi bunici. Adică unul era tatăl mamei și unul era tatăl bunicii, bunicii mele, a mamei mamei mele. Unul era, ți-am spus, unul e Făinaru, celălalt e Schatz. El a rămas Făinaru, și am văzut, a avut un fiu care și-a schimbat numele, atunci au fost probabil moda, era aproape secolul...și îi am pe toți aici, pentru că sunt acte de căsătorie și astea dintr-alea vechi, pe care au trebuit să fie transformate după aia.

Și ce știți de dânsul?

De străbunicul meu?

Da.

A fost și el negustor și a avut și el o prăvălie atunci, așa se spunea.

Era tot din Iași, nu?

Tot din Iași. Nu știu de ei doi din copilărie, dacă n-au venit din Ucraina, mama nu ne-a povestit nimic și nici bunica. Poate s-au născut chiar în Iași, de înmormântați au fost chiar înmormântați la Iași. Era un cimitir vechi, nu știu acuma, după aia s-a făcut aeroport la Iași și poate ca au desființat cimitirul ăla; nu, era cimitirul vechi. Și ei au fost înmormântați acolo, dacă s-au născut la Iași sau nu, nu știu.

Bunica, bunica din partea mamei, ați cunoscut-o?

Da. Cum să nu.

Spuneți-mi un pic de acești bunici, unde locuiau? Unde stăteau?

În Iași.

Casa?

Casa? Parcă pe actualul Rosetti, acolo era un cartier unde locuiau evreii, era și o sinagogă acolo, acolo se duceau bunici mei, era o sinagogă și locuiau oamenii nu bogătași, dar oamenii așa...să spun...

Mai înstăriți?

Nu mai înstăriți, mai intelectuali. Pentru că străbunicul din....adică tatăl lui mama, a fost un învățat. Sora mea mi-a povestit, acuma nu de mult, că noi când ne întâlnim la telefon evocăm puțin și copilăria, am crescut împreună, și nu știu cum a venit vorba de Ididia, Ididia e numele unui profet, dar românii l-au românizat, văd că acolo îi chema Idel. Dar Schatz, tot Schatz îi chema.

Despre cine vorbim acuma?

De străbunicul ăla care a murit la 110 ani, a fost un învățat. Sora mea știa, că ea fiind mai mare, i s-a spus mai multe, mi repede a aflat și de la mama, că străbunicul ăla a făcut de fapt, unde, nu știu unde, o ieșivă, așa că era rabin.

Deci era rabin?

Da, dar n-a vrut, a fost solicitat să devină rabin, și a refuzat, asta mai știu și eu, că el nu vrea să fie un schnorrer. Schnorrer înseamnă cerșetor de fapt. Nu știu dacă e un cuvânt ebraic idișizat, sau invers. Mi se pare că e tot un cuvânt german idișizat.

Da, cred că da.

Și el n-a vrut, și și-a făcut o școală, și la școala lui veneau băieți, mai ales băieți, pentru că fiecare familie unde era un băiat vroia să aibă un băiat putea să spună kaddish după părinții sau morți.

Și ce preda la școală? Învățătura...?

Gemula, gemara, acuma văd că se pronunță altfel, noi o pronunțam probabil cu accent evreiesc. M-au pus să învăț, dar era o domnișoară bătrână și urâtă, venea acasă, pe la vreo șase ani, și n-a fost...eu în general eram un copil, ca o fetiță, așa, cuminte așa, liniștită, ei așa zile fripte i-am făcut, era domnișoara Schmuckler, era de fapt profesoară de ebraică și de idiș la o școală evreiască la Iași, și mama le cunoștea, că mama umbla și cu filantropia la școlile alea, în comitet, umbla pe la negustorii evrei, să sponsorizeze, acuma e cuvântul ăsta, să sponsorizeze școlile.

Și ce îi făceați domnișoarei?

Nu mai țin minte ce îi făceam, dar probabil...îmi face impresia, că eu am mai avut așa un meditator cu care am făcut fără frecvență, că am fost bolnavă, înainte, și cred...eram neastâmpărată, și mă încăpățânam să nu răspund, nu răspundeam. Și ea m-a pus...

Și mama?

Mama n-a insistat, pentru că la mama a fost altceva, că era numai o fată, și bunicul era foarte necăjit, că avea numai o fată, și bunicul mamei mele, acest străbunic, care era așa un învățat, se spunea atunci, și și acum, are și Voltaire un cuvânt de felul ăsta în franceză, sadig, sadig înseamnă țadic. Țadic înseamnă un învățat în...probabil că în limba ebraică veche. Și nici mama nu prea vroia... mama era obișnuită cu și cu școala română, școala primară a făcut-o, și pe urmă a învățat la pensionul ăla german, și nu vrea. Bine, asta era...de obicei, copiii de mici se învățau, pentru că ebraica nu era...mai ales era scrisul care mergea greu. Ai vrut să mă întrebi?

Vă mai întreb mai încolo, dar revenind la bunici, bunicii din partea mamei, îmi puteți descrie casa în care locuiau?

Nu, eu nu țin minte...eu n-am fost.

A, dvs. n-ați fost acolo?

Nu, n-am fost acolo. Era o casă pe strada Rosetti unde...dar ăștia erau din partea bunicului rude.

Dar n-ați fot acasă la bunici, deci nu mai țineți minte?

Dar la bunici am fost, am stat împreună cu bunicii, că mama fiind unicul copil.

Asta zic, casa aceea, cum arăta?

A, casa aceea...era...uite, că am și adresa unde s-a măritat mama, Ananstasie Panu, există și acuma.

Cum era casa? Câte camere avea?

Aveau trei ...era o casă tot veche, cum era la Iași, aveau trei camere, era un balcon și bucătăria și toaleta erau pe balcon, mergea balconul șa, puțin mai afară, erau acolo, și era și bucătăria, nu știu dacă aveau, dacă erau așa de elegante.

Aveați apă curentă și electricitate?

Acolo aveau, cred că aveau, dar când a fost mama mea mică, adică chiar până adolescentă, până s-au mutat, nu știu, pe Sfântu-Lazăr, acolo era un cartier unde locuiau, nu boierimea creștină, locuiau evreii. Așa, semi-evreiesc, da. Și acolo pe Sfântul Lazăr, unde a crescut mama mea, nu era...mama și-a și stricat ochii, că ea citea, citea și noaptea, cum mai vroia sau cum învăța, la lampă cu petrol. Da.

Aici, unde ați locuit cu bunicii dvs., aveți grădină?

Aici, mult timp, chiar din grădina, vorba aia, grădina noastră am plecat, pentru că a fost, ți-am povestit ieri, că am...a fost o casă veche cumpărată de tatăl meu, a fost prima casă, ceilalți n-au avut casele lor, au stat cu chirie, dar asta a fost prima casă cumpărată de tatăl meu, el n-a apucat să se mute, probabil, eu mă gândesc acuma, la bătrânețe, că stau acolo la masă, mai spune nu știu ce, muzică, bănuiesc că el, dacă ar fi trăit, că imediat a murit, n-a apucat să...ar fi transformat, ar fi modernizat casa.

Dar casa bunicilor, casa în care au trăit bunicii, avea grădină?

Nu, nu știu, nu mai...că eu în casa bunicilor n-am fost, că bunicii au locuit cu noi împreună.

A...spuneți-mi vă rog un pic ce fel de personalitate aveau bunicii dvs.? Bunica.

Bunica era mai autoritară, și chiar avea unele conflicte cu bunicul, nu pentru altceva, că bunicul a fost un sfânt, și bunica a fost...era o persoană foarte demnă, bunica, nu mergea la nimeni în casă, în curte; că noi eram proprietari. Nu se ducea în vizită la nici un chiriaș. Bine, am avut și chiriași creștini, și asta bunica cu creștinii mei...bunicii mei...bine, bunicul a avut de-a face pentru că a avut prăvălia aia, nu, nu puteai să spui, sau chiar bunica îl ajuta pe bunicul la prăvălie...

Ce făcea?

Ea era la detail, și bunicul era la en-gros, că erau niște compartimente chiar în hala, se făcuse hala nouă din Iași, nu mai țin minte în ce an..

Nu contează.

Dar era niște compartimente, și bunicii aveau acolo saci cu diverse cereale, și bunica avea în față un fel de tejghea unde cântărea marfă pentru...veneau, că era aproape și tribunalul, că acolo era tribunalul, nu știu dacă ai fost la Iași?

Nu.

Unde e palatul culturii, așa îi spune acuma, acolo era tribunalul, toți avocații, judecătorii mai treceau pe la vreo prăvălie în piață, nu, că era o hală.

Dvs. ce relații aveți cu bunica?

Foarte bună, bunica aproape m-a crescut, pentru că era...tatăl meu, nu știu dacă ai aflat, dar eu știu asta, că am citit și în Shalom alechem, nu l-am citit în idiș, n-am vrut să învăț idiș, dar am citit în traducere Shalom alechem, că chiar e bine, este și o carte, cred că este, există o carte, eu eram abonată la bibliotecă, și nu puteam să-mi mai permit să-mi mai cumpăr cărți, că cumpăram cărți băiatului dacă-i plăcea o carte, dar noi..ți-am povestit, au trebuit să rămână cărțile la Iași, că erau așa multe, și costa prea mult să le aduc, să le aducem la Brașov, și așa, sporadic, am mai cumpărat, își cumpăra și băiatul, dacă îi plăcea o carte...

Și bunicul?

Bunicul era un om, povestea...bunica despre el, că era un om ghiduș, eu când l-am cunoscut era deja în vârstă, și toată familia a avut șocul ăla, când a murit tatăl meu așa de tânăr, și mama a rămas văduvă tânără...mama nu s-a recăsătorit, nu, nu i-a plăcut nimeni, venea un intermediar, nu știu cum, nu știu dacă ai văzut filmul ăla cu Dolly, cu Barbara Streisand, că acolo ea e mijlocitoare de căsătorii, schadchen se numea...

Știu.

Și veneau, că așa era la evrei, nu era bine să stea un văduv sau o văduvă singură.

Și mama n-a vrut?

Mama n-a vrut pentru că...și era și o conjunctură, conjunctura imediat după război, și atunci era un evreu...cu un creștin ar fi putut să se căsătorească, că au fost încartiruiți în timpul războiului, noi fiind tatăl nostru acasă, tatăl meu, adică soțul mamei, s-a luat...adică a fost rechiziționată o cameră, și era un profesor, era cred de aici, de prin Ardeal ceva, și ăla s-a îndrăgostit de mama, dar după ce a murit tatăl meu, ăla a fost director de liceu la Galați, și tatăl meu a avut o reprezentanță a unor italieni la Galați, cu doi tovarăși, că el n-a avut bani să puie într-o afacere...

Cum se numea acel profesor?

Nici n-aș vrea să spun, că n-a murit de mult, a venit o dată o bătrână aicea și a spus că a fost menajera lui, nu știu...Tohăneanu, era din Tohan, dar mama vorbea foarte frumos cu el, și el d ce...că înainte fuseseră doi preoți care veneau beți acasă, și casa era cam ca aici, vagon....

Numai un pic, să înțeleg...in timpul războiului, o cameră a fost...

O cameră a fost, cea care era la stradă, cea mai elegantă...

Și ați avut chiriași?

Nu, nu erau chiriași, că nu plăteau, că era război și s-a rechiziționat, că nu erau atâtea case la Iași.

Și ce era cu preoții?

O, preoții au venit, și se îmbătau, și veneau noaptea, sau chiar beau în cameră, făceau gălăgie, îți închipui, veceul fiind afară, se ducea...

Se auzea.

Ce să se audă, că trebuia să teacă pe la mama, pe la bunici, astea, mama a...trebuia să doarmă cu părinții ei în cameră că ăia i-era frică, că vin peste ea...că era așa.

Tip vagon. Spuneți-mi un pic de bunici, nivelul de religiozitate. Ce respecta bunica?

Totul, ce nu se respecta!

De exemplu: curățenia de Paști se facea?

Vaaai, dar aveam vase separate de paște, în pod, într-o ladă, nimeni n-avea voie să puie mâna pe vasele alea, numai bunicul se urca în pod, săracul, și ducea lada cu vase, și aveam vase separate de Paști.

Și de sabbat se stătea, nu aprindea focul, nu gătea?

Nu era nevoie, că am avut și o familie, două familii cum s-ar spune, așa, eram doi copiii, aveam întotdeauna un ajutor în casă.

Câte servitoare aveți?

Una.

Una? Care ce făcea? Curățenie, gătea?

Când a fost bunica deja acasă, după ce-a murit bunicul, și și altădată, că nu stătea...cum erau sezoanele, ...

Deci gătea bunica?

Bunica gătea...

Și mama?

Și mama.

Și kosher bănuiesc?

Sigur că da, că eu așa am crescut, nici n-am știut...dar erau și vase separate, casele de lapte și vasele de carne. Și fetele de servicii plecau, că bunica făcea...când vedea că a pus o furculiță și sau spală o furculiță de lapte în ligheanul în care se spală furculițele de carne, ieșea un scandal, și fata pleca.

Înțeleg.

Mai erau foarte...ca să zic, că nu se spune categoric, în limba română nu se spune foarte categoric, dar ei erau. Așa am crescut eu.

Dar bunica nu se îmbrăca tradițional?

Nu, nu, ai văzut fotografia, nici măcar bunicul nu a purtat perciuni, dar...

Și știți dacă bunicul era în vreo organizație politică sau partid?

Nu.

Cutiuța Keren Kayemet o avea în casă?

Da, da.

Deci aia exista.

Da. Știi cum îi spunea bunica? Îi spunea merbolnes. Cred că era un cuvânt ebraic din cărțile sfinte, nes știam că e minune. Merbol nes, nu știu ce era...

Aflăm, aflăm.

Aflați, că era ebraica veche, din cărți, din Biblie.

La magazinul bunicului ați fost vreo dată?

Da sigur.

Cum arăta? Ce se vindea exact mai țineți minte?

Nu era, nu era chiar așa un magazin elegant, că era făcut, că erau multe magazine în hală, se făcuse o hală nouă la Iași, și erau multe, se vindeau acolo pe compartimente, carne, pește, da, și bunicul avea mai modest, așa.

Ce vindea?

Numai cereale. Făină, mălai.

Pâine?

Pâine nu, numai pentru preparare, zahăr, macaroane, chestii de astea, care nu veneau în contact cu carnea, pentru că mezelurile...existau și magazine cu mezeluri kușer, și aici în Brașov au existat, când am venit eu.

În Iași unde erau, câte erau?

Tot în hală, asta nu mai știu, mama știa, eu eram mică, nu m-au trimis la cumpărături, cel mult mă trimiteau la haham, că se tăia...că exista un haham care tăia păsările, că înainte de Yom Kippur se făcea, acum cum citesc, eu citesc calendarele astea, și cum se spune în ebraica modernă, kapara, de fapt e kapură, înseamnă...noi spuneam așa, idișizat, adică părinții...

Normal.

Se făcea jertfă, asta era, asta erau jertfele care se făceau înainte de anul nou.

Înainte de Rosh Hashana?

Înainte de Yom Kippur și Rosh Hashana. Și aducea pasărea, mama citea, și bunicul murise, bunica nu mai vedea așa bine, dar mama le citea, știa totuși, ceva a învățat de la bunicul ei, dar ea citea rugăciunea din carte, erau cărți în casă de toate, și bunicul când venea seara acasă, se spăla, se aranja, își scotea hainele de lucru, și asta era relaxarea lui, că-și lua una din cărți, rămăseseră cărțile străbunicului, și-și lua o carte și studia, că...Mama ne povestea, că știa, că talmudul avea comentarii, și fiecare întâmplare, cum erau la creștini, că am învățat și religia creștină, parabole.

Da, știu, pericopa săptămânii.

Astea-s pericope, eu le citesc, îmi plac foarte mult, pe astea așa, dacă nu pot să adorm, dar nici nu...sunt foarte...

Bunica a stat sheva după bunicul?

Da cum să nu, sigur, și mama, așa am aflat, că bunicul a murit, că eu nu trebuia să aflu, că eu îl adoram pe bunicul meu, că nu am avut tată, el era ca și tatăl meu, și el când venea sâmbătă de la sinagogă, până se aprindea focul, până se încălzea mâncarea, mă lua de mână și mergea cu mine...cum era stradela Albă, am undeva o...mi se pare că aici, mergea strada în pantă, de ce, că era chiar în fața casei noastre era o biserică, micuță, așa, și mergeam în jos, era acolo strada Apeductului, pe acolo umbla tramvaiul, și pe sus aveam noi Elena Doamna, tot umbla tramvaiul. Și noi luam la mijloc stradela Albă, era o trecere între, adică o legătură între strada Elena Doamnă, care era mai în centru, și strada Apeductului.

Și ce era cu bunicul?

Bunicul mă lua de mână și mă ducea să mă plimbe, ca să steie de vorbă cu mine, și am să-ți mai povestesc ceva...nostimă! Mama, ca să ne mai ajutăm, nu, aveam un salon, dormitorul, și camera bunicilor. Și în salonul ăla, și așa fetele nu erau acasă...avea câte două studente, veneau fete evreice, căutau special pe mama, că se știa că la noi e o casă evreiască, veneau din Basarabia.

Și ce făceau?

Și erau în gazdă la noi, erau studente.

Numai un pic...între cele două războaie ați închiriat o cameră?

Era o cameră unde stăteau două studente, două fete studente. Și atunci am avut noi...mama a modernizat totuși un pic casa, am avut baie în casă, am avut toaleta în casă.

Și ce era nostim, ne spuneți de o...

A! Era o tânără, era și profesoară, nu știu ce studia, era din Iaco...nu din Ivești, de lângă Galați, Mița, și ea era din casă, într-o casă bigotă cum s-ar spune, o casă evreiască, așa, credincioși, și era...mama era prietenă cu fetele astea, le mai ajuta dacă era nevoie la franceză, la ceva, dar așa, dar ele stăteau la noi, și cu masă, și cu casă, ca să nu umble prin oraș, după aia s-a făcut mai târziu la Iași la universitate, au făcut și evreii cantină evreiască pentru

studenți evrei, își făcuseră și ei o asociație, dar fetele astea stăteau la noi, erau ca surorile noastre.

Cum se numeau?

Poftim?

Cum se numeau?

Una a fost, a, erau două fete și din Basarabia, dar nu numai două, au fost mai multe, Soidelman.

Soidelman?

Erau din Bălți.

De la Galați?

Nu, din ...când era Basarabia la România.

Și cea de la Galați a stat...?

A stat la Ivești, da, lângă Galați.

Nu, nu înțeleg...

Basarabia, Soidelman, și cealaltă era Iacobson Mița, era Maria, și îi spunea Mița.

Și au stat în același timp?

Nu, nu, în perioade diferite.

Asta nu înțelegem.

Nu, n-a închiriat, doar nu putea să facă mama, salonul ăla era foarte mare, așa, că era salon, unde se primea pe vremuri, a vechilor proprietari, nu știu.

Și ce era cu Mița?

Mița...Mița era...eu o adoram, pentru că vorbeam, alelalte vorbeau rusește între ele, și nu...eram mai mică, după aia, eram mai mare, m-am făcut și eu...

Cam câți ani aveai?

Cam 3-4, 4-5 ani deja. Și într-o seară, Mița purta părul strâns, cu cozi, nu se farda, nimic, și într-o seară, mama puțin dădea, nici mama nu se farda, dar dădea un pic cu ruj, și se duce Mița, mama o ia, glume, așa, seara, era înainte de..., nu avea a doua zi cursuri, nu trebuia să învețe, și o ia mama într-o seară, și o dă cu ruj pe buze, că ea nici nu știa cum se dă cu ruj. Și eu mă uit așa la ea, și îi spun: „Vai, domnișoară, că îi spuneam domnișoară, nu tutuiam, ca aicea, cum se tutuiesc acum tinerii cu copiii, spun, vai, domnișoară Mița, ce frumoasă sunteți, parcă ați fi o cocotă!” Eram numai eu ea, și ea râdea, avea așa un râs, uite că mi-o aduc și acum aminte, era foarte drăguță, simpatică, și zicea ea, da? Haaa...Glonț la mama și îi spune, auzi ce mi-a spus Felica, așa-mi spuneau, Feli, mă alintau. Auzi, doamna Grundberg, ce mi-a spus Felica,! Mama a rămas încremenită, că mama era o persoană foarte decentă, nu exista, eu când aud copiii ăștia pe aicea, așa. Și mama se duce ...mama avea prietene, mai veneau doamne la ea din comitet, de la școli.

Erau evreice prietenele mamei?

Da sigur că da, că ele se ocupau de școlile evreiești. Avea și creștine, mai puține creștine, o singură doctoreasă era care o cunoscuse la Vatra Dornei, că mama trebuia să facă tratament pentru hipertensiune, și o cunoscuse, și au rămas prietene, aia în timpul sezonului era acolo, pe urmă venea la ea.

Și ce v-a zis mama?

Mama nimic, nimeni nu mi-a zis nimic. Și era cred vineri seară, nu mai țin minte, știu că a doua zi m-a luat bunicul la plimbare, nu mai țin minte dacă m-a luat la plimbare sau chiar în seara aia m-a chemat la el, era un pedagog, probabil că de la el moștenise mama asta pentru pedagogie, și probabil că încă de la...acuma sunt genele, acum știu, facem explicații științifice, dar atunci...mă ia bunicul așa, frumos, și mă întreabă: Tu i-ai spus un cuvânt....între ele, femeile, cât sunt ele de culte și caste, nu, mai vorbesc și ele, că sunt femei.

Normal.

Și probabil nu știu ce doamnă era cunoscută de-a lor, și o fi spus careva „aia e cocotă”.

Ce însemna cocotă pe vremea aia?

Cocotă? Ce se spune acuma pe românește, chiar și în ziar spune...

Cocotă înseamnă o femeie cochetă?

Nuu, o cocotă e pur și simplu o...cum îi spune, știi puțin engleză?

Da.

A whore.

A, ok. La mine cocotă, eu când folosesc cuvântul cocotă, are altă conotație.

...bine, mândru cu noi, sora mea era la școală, învăța, era foarte ambițioasă, era și la vioară la conservator...

Mama?

Nu, nu se prea ocupa, dar eu eram, atunci nu erau grădinițe, și oricum, doamnele veneau de după-masă.

Mama avea zi de primit?

Nu, foarte rar, nici dânsa nu se prea ducea, dar dacă era o întâmplare, se făceau serate la școlile astea evreiești, copiii se produceau, cântau, învățau dansuri, ca la orice școală.

Asta era acasă sau la școală?

La școală. Dar la școală totuși și mama era invitată și ea le invita pe ele, și...

Vreau să vă întreb un pic, scurt, de Iași, orașul în care v-ați născut, ajungem și la mama imediat. Știți, spuneți-mi de comunitatea evreiască din iași, cât era de mare, câte sinagogi erau? Ce funcționari erau?

Era foarte mare, era foarte mare. Eu eram mică, și pe urmă când am intrat la școală, nu am mai avut timp să merg, și eu mă țineam de carte, nu aveam timp să umble, numai sâmbătă după-masă, nu l-ai apucat pe Titi Ax.

Nu,

Nu, Era Gigi Tax era colegă de clasă cu mine, Titi Tax a fost și la radio, foarte mult timp, la televizor nu a apucat să mai fie, c au plecat din țară, și eu cu Gita, Gita îi spuneam Gizela o chema, in fine, știi cum eram eu sâmbătă după masă veneau niște prieteni ai lui Titi, el era compozitor, și multe a și compus, multe, și uite aici am găsit crăiasa zăpezii după Andersen, mama i-a făcut-o lui Titi Ax, și aici e copia care a rămas acasă, și ce era să faci, sora mea mi-a dat mie, toate ce au rămas așa. Și ia dat-o lui Titi Ax, el o fi dat-o la radio, că atunci era radio, la telefon, la microfon pentru copiii, și mama a făcut-o. N-a avut succes, știi cum merg chestiile astea.

Vreau să vă întreb un lucru...

Va să zică m-ai întregat de comunitatea evreiască. Era o comunitate foarte mare, pe mine mă trimitea mama cu servitoarea ca să, servitoare acuma numai e, după ce am fost comuniști, nu mai putem să spunem servitoare, fata de serviciu, mă trimiteau și pe mine la sinagogă, da înainte de Rosh Hashuna, pentru ca să stau s-o pândesc, pentru că așa o fată putea să taie gâtul și să aducă pasărea, că noi plăteam...

Ca s-o verificați?

Ca s-o verific, sigur că da. Că eu mă ...noi n-aveam voie, dacă, așa am fost noi, dacă fac ceva, fac cum trebuie, de nu, nu mai fac de loc. Or asta la noi, cum era nici măcar bunicii, după ce a murit bunicul, tot am ținut kosher ca și înainte.

Mama mergea sâmbăta la sinagoga?

Nu, nici nu era modern, femeile să meargă sâmbătă, numai de sărbătorile mari.

Și vreau să vă întreb, în Iași, că v-ați născut în 20, vă mai aduceți aminte de climatul politic, când au început tulburările?

Cum să nu, cum să nu.

Ce vă mai aduceți aminte?

Mi-aduc aminte, se vorbea în față, mai ales sora mea, deja era în cursul superior, la noi așa se spunea, de la 1-4 liceul era cursul inferior, și de la 5-8, sau 7, cum a fost, eu am făcut numai 7,

așa, cum erau legile și atunci, ca și acuma, le schimba mereu, eram în cursul superior, vai, și auzeam, dar scriau și ziarele. În primul rând, când era, asta știam de la mama mea, că ele, mama știa și o verișoară, aia, ți-am spus, care se ținea după mama, mama era cultă și vorbea frumos...

Cum se numea?

Avea mama o verișoară, și aia era foarte frumoasă, mama n-a fost chiar foarte frumoasă...

Ela se numea.

Ela, Ela, și era Cuza, și Cuza avea o deviză, așa spunea lumea, eu ascultam și eu, ce, eram în societate, noi eram deja mărișoare, și spunea, povestea mama, că vorbea, cum se spune, peltic, la j punea z. Și lui nu-i plăceau zidanii, dar zidăncuțele îi plăceau! De aia ți-am povestit cazul ăla.

Mai povestești-mi-l o dată să înregistrez?

Da. Îi plăceau zidăncuțele, îți spun, asta era când eram eu copil mic, aproape 70 de ani.

Deci cum era episodul acela cu mama și cu Ela?

Și cu Ela, ele fuseseră și ele la universitate, că erau audiente voluntare, nu trebuiau să plătească, și nici nu trebuiau să fie studente.

Ce cursuri ascultau?

Era curs de germană, că mama era specialitatea germană, că ea a făcut tot pensionul ăla, era liceu, și pe urmă mama a mai făcut un liceu ținut de....

Unde era pensionul ăla?

La Iași.

Și ce pension era exact?

Era un pension german, ținut de două domnișoare bătrâne, Knoch, Knoch pe nemțește înseamnă os!

Da, da.

Domnișoarele Knoch, uite aici...

DA, imediat.

Aici scrie undeva...bunica făcea un fiong cum îi spunea atunci....

Coc? Coc.

Nu coc.

Coadă?

O coadă cu o panglică. Cu o panglică de tafta, și cum era banca, mama vezi aici că avea o coadă frumoasă, avea un păr foarte frumos, și îl tot...or domnișoarele alea, săracele, bătrâne, nu știu cum erau,...mama ne povestea că erau mai în vârstă, dar erau și arțăgoase, și spuneau pe nemțește: „Du fratzt” pe mama, că de ce...când se mișca în bancă, scârțâia taftaua, că era din tafta. Și apoi se enerva una dintre ele...

Se enerva de fundă sau că era așa frumoasă?

Nu, se enerva că făcea zgomotul ăla scârțâit, pe unii oameni îi enervează, pe mama n-o enerva, că așa a crescut.

Și revenind la episodul cu Cuza, și cu mama și cu Ela.

Da, ele plecau de la universitate, și peste drum, pe drum, nu știu cum, probabil când au plecat spre universitate, s-au grăbit, când te grăbești, mai lași puțin șiretul mai liber, eu știu, că am apucat așa, ca prin vis îmi amintesc, eu nu mi-o amintesc pe mama cu botine, cum se purtau atunci.

Și ce s-a întâmplat atunci?

Atuncea el...li s-a desfăcut șireturile, venind înapoi de la universitate, și atunci era un soclu la...nu știu dacă la liceul militar sau la alte case, erau și case boierești pe strada Carol, era strada cea mai cu toți bogătașii și profesorii și toți, era și un regiment acolo, 13 infanterie, spune și de tatăl meu că a ...și nu știu unde...

Și ce s-a întâmplat atunci cu....

Ce s-a întâmplat, li s-a desfăcut șiretul, și Ela a legat-o pe mama întâi, și când a venit rândul Elei, pentru că era așa frumoasă, apare herr Professor, și pe nemțește, și el cu evreii nu vorbea, nu știu dacă nu știa și idiș, dar vorbea nemțește, nu vorbea românește.

Dar știa că ele sunt evreice?

Păi le știa, pentru că se vedea, erau...mama avea părul puțin arămiu, dar nu era...erau foarte mulți evrei roșcați, păi pe străbunicul meu, mama povestea, sau nu, bunica povestea, că tot așa, au apărut studenții care erau anti-semiți pentru că erau profesorii, că ăia i-a învățat să fie, sau unii era...dragă, au fost unii atuncea, nici să nu spui, nici să nu scrii, eu știu, și am crescut și am auzit, legionari și anti-semiți au fost și preoții, ortodocși, și învățătorii...

Știți exemple concrete?

Concret știu că îmi amintesc, că eu mă duceam cu tramvaiul la școală, nu prea...cântam în cor...

La liceu?

Da.

Și corul, și la ambele, am fost la două licee, că pe urmă mama m-a scos de la ortodocși că a sfătuit-o doamna directoare, probabil că...era un Cantacuzino când eram deja mare, mi se pare că era aviator el, și Zizi Cantacuzino, sau ce, din familie, erau familie domnească.

Și ce era cu el?

Era legionar, și prințesa Cantacuzino era președinta comitetului ortodox, că era liceu al femeilor ortodoxe.

Și cum de ați ajuns dvs. la liceul ăsta, mama fiind evreică?

Evreicele...am fost nu numai eu, au fost mai multe evreice, am avut prietene de acolo, cu care încă mă mai întâlneam, una a venit și la Brașov, și ne-am întâlnit, sau am fost eu la ea, Toni, Toni Moscovici, ea era avocată, nu știu dacă mai trăiește, eram în aceeași clasă. Evreicele plăteau mai mare...eu plăteam, mama plătea....

Mi mult ca ceilalți?

Sigur, că erau fetele de ofițeri, fetele de profesori, fetele de preoți, fiicele lor, care aveau reducere, poate că erau moșierese care erau și interne unele din ele, că erau moșii în jurul...

Și directoarea ce v-a sfătuit, să vă duceți la alt liceu?

A stat de vorbă cu mama, cu toate că eram apreciată acolo de Crăciun, când se făcea o caracterizare, că se dădeau, nu mai țin minte dacă se dădeau un pachetel de bomboane sau nu, dar eu țin minte că mi-a dat un fel de mențiune pentru că sunt delicată, pentru că nu săream ca o nebună, eram obișnuită, la școală trebuie să fii disciplinat, nu vorbeam în timpul clasei, și au spus delicată și binecrescută, în sensul ăsta.

Și de ce a sfătuit-o să vă dea la altă școală?

Pentru că era mai ieftin, la Mihai Kogălniceanu era tot o școală, dar acolo umblau toate evreicele, era într-un carter, pe strada Păun, unde erau mulți evrei, erau negustorii evrei care locuiau acolo, și unii aveau și prăvălie; și Angela a fost de la început la liceul Mihail Kogălniceanu.

Și la liceul ortodox mi-ați spus că ați studiat și religia ortodoxă, creștină?

DA, da, și...

Și sărbătoreți acolo și Paștele creștin, Crăciunul?

Nu, se făcea o serbare, dar eu oricum cântam în cor, și cântam la cor, și știam, și mai ales profesorii, unul de muzică, era și dirijorul corului nostru, și era dirijorul Mitropoliei, că și Mitropolia avea un cor...

Ce materii favorite avăți în liceu?

Nu știu, mie parcă toate...puțin matematica parcă mi-a fost grea, nu știu de ce, și am ajuns la concluzia, mai târziu, după aia, îți spun, cum stau și acuma, ca n-am avut o profesoară...am avut profesori foarte buni, a fost academicieni, a fost Oțetea, și la ortodocși, și la Kogălniceanu.

Deci n-aveați profesori cu care nu vă înțelegeați, sau așa?

Singurul care a fost a fost Oțetea, nu știu dacă...

Ce preda?

Istoria, și avea cartea lui, și eu n-am putut să învăț din carte, eu scoteam notițe aproape cuvânt cu cuvânt, era deja cursul superior, și totuși religia, istoria antică care am făcut-o, și în clasa întâia am făcut-o, dar atunci era mai simplu, nu, că eram imediat după 4 clase primare, și se presupunea... dar am avut întâmplător, am avut o învățătoare foarte inteligentă, o doamnă, dar mi-era frică de ea.

În clasele 1-4?

În clasele 1-4.

Cum se numea?

Dna Botez. Și fusese, era soție de colonel, și avea doi fii, unul ziarist, unul avocat, băieții ei erau...dar ea locuia în curtea școlii, totdeauna, școlile astea vechi românești erau...era și locuința directorului.

Și de dânsa vă era frică?

mi-era frică pentru că era așa...era o femeie așa, masivă, am și niște... am și o fotografie cu clasa întâia, îți închipui.

Da, vreau să vă întreb un pic, ne mai întoarcem la școală, de exemplu cu mama mergeați la piață?

La piață nu prea, că mama mergea ca să nu care, avea deja hipertensiune, ea a rămas hipertensivă după ce a murit tatăl meu, și nu prea...dar mergea cu fata de serviciu, și aia aducea, dar nu prea era nevoie, nu era nevoie, uite, acum mi-am adus aminte, exista o bătrână, nu știu, era fată, Malca îi spunea, era evreică, și nu cerșea, ducea și era o fată cinstită, cine știe, poate în tinerețe ar fi fost mai bine situată, nu știu, venea, era un coș de papură, nu știu dacă ai văzut vreodată, venea cu coșul...bunica mai făcea și ea cumpărături în piață, sau mama dacă trecea întâmplător, că mama se ducea să vadă cum se simte bunicul, mai ales mai târziu, bunicul a fost bolnav cu inima, a și murit în prăvălie, a căzut jos, a avut anghină pectorală.

Mi-ați povestit că a căpătat-o pentru că a fugit după un tramvai?

Da, da, a fugit după tramvai ca să ajungă la moară, ca numai el se ducea, mai ales că era Paști, și se lua ceva, un...un fel de sac, dar nu era sac, ca o față de pernă, în care se cumpăra azima.

DA, da..

Că noi nu mâncam...

Și această Malca ce făcea? Aducea acasă?

Aducea acasă, venea cu coșul, și de la piață, nu era chiar așa departe piața de noi, și venea și Malca aducea ce mai trimitea bunica, că așa mai venea și bunica.

Deci bunica o trimitea să aducă și îi dădea în schimb ceva bani sau?

Da, sigur că da, o, dar așa mă iubea, și eu țineam la ea, nu știu de ce, îmi aduc aminte, o vedea așa, noi trebuia să fim cu unghiile curate, așa am fost crescute, nu, și venea Malca și o vedeam săraca, și era atunci vacanță de Paști, și era deja aprilie, era cald, și noi aveam pentru bucătărie o intrare separată, cu trepte de lemn, era casa veche, și Malca...acolo era intrarea pentru bucătărie, și de-ai casei, cine mai venea, dacă mai vroiam eu să ies, eu toată ziua, dacă eram acasă, și eram în vacanță, și a venit o dată Malca, și am văzut-o că avea unghiile negre, și i-am spus, stai Malca, nu știu dacă nu vorbeam idiș cu ea, că ea vorbea idiș, și cu bunica, și cu mama, m-am dus și am adus o forfecuță, că totdeauna era o forfecuță într-o casă, și i-am tăiat unghiile lui Malca. Aveam vreo 9 ani, cred, eram în ajunul, eram încă în cursul primar, și a rămas Malca încremenită. Că în general care copil...că eu eram foarte miloasă, îmi plăceau și copiii, când eram și mai mică, înainte de a merge la școală, dacă apărea vreun chiriaș, mai nășteau femeile, și era un copil mic, eu nu mă mai...stăteam și mă uitam ca la o păpușă, știi, că acolo era...

Vreau să vă mai întreb un pic, când era de 1 mai, sau de 10 mai, țineți minte dacă mergeați la parade militare?

Da, la 10 mai, la 1 mai au mers părinții mei, și povestea mama, erau atunci numai așa, știi cum e, întâi cunoști un băiat, stai de vorbă cu el, tot așa a fost mama cu tatăl meu, ei s-au întâlnit la clubul social democrat.

Deci erau ambii social democrați dinainte?

Dinainte, da.

Și acolo s-au întâlnit?

Acolo s-au cunoscut, și pe urmă s-au îndrăgostit unul de altul.

Deci n-a fost căsătoria aranjată la dânșii?

Nu, nu.

Și în ce an s-au căsătorit?

Cred că în 1914, dacă nu e aici un act de căsătorie între mama și...

Ne uităm imediat, să nu ne întrerupem. Și a contat pentru mama și că erau evrei amândoi, s-ar fi căsătorit cu altcineva?

Nu.

Adică cu un creștin?

Nu, bunica, mama mea își adora părinții, n-ar fi făcut așa ceva, păi ți-am spus, că după ce a murit tatăl meu, mama a trebuit să se ducă fiind doi tovarăși încă acolo la Galați, mai era cât pe ce să ne mutăm la Galați, dar bunicul n-a vrut să-și lase sinagoga și rabinii. Că veneau rabini din alte orașe, orășele, stadlte, cum se spune, veneau rabinii și...păi și pe mine m-a dus bunica, dar după aia m-a aghesmuț mitropolitul, că și pe mine m-a binecuvântat pentru că era ajun de sărbătoare, și cântam.

Unde era asta?

La liceul ortodox, dar m-a dus bunica, veneau rabinii și cu toții erau niște oameni foarte inteligenți, pe vremuri evreii nu se judecau la judecătorie, se judecau, dacă aveau o problemă, ca regele Solomon, dacă aveau o problemă, se duceau la rabin.

Ați cunoscut pe unii dintre ei, dintre acești rabini?

Un rabin l-am cunoscut, nu știu cum l-a chemat, dar auzeam în casă, era cum spuneau ei pe idiș, ștefăneștereber, Ștefănești era un ștedlte, erau foarte mulți evreiași în așa un stadtle, adică mulți, dar erau, erau evrei, sau din Buhuși era un rabin, și în casă se vorbea, mai ales că bunicul se ducea cu plocoane, n-avea nevoie de ei așa, dar ca omagiu, totdeauna le ducea câte ceva, și le ducea marfă ca să nu-i jignească cu bani, și cu mine atunci bunica m-a dus, bunica avea problema că mama nu e măritată și vedea, e greu femeie să...că mama creștea copiii. Era problema asta, că pe cine-i aducea, nu i se potrivea; noi, ne prezenta și pe noi, chiar a fost o dată un haz cu mine și cu soră-mea, că eu eram aia mai ghidușă, așa, și i-a adus un rabin, dar era...nu era tradițional, cu perciuni, era un domn destul de bine, din Sighet ceva era.

A venit acasă?

Da, și ne-a chemat mama, ne-a prezentat cine e, că a venit din Buhuși și cu schadchenul, au venit toți; eu nu știu, nu mai țin minte, cu toate că am memorie vizuală, așa, eu l-am văzut, dar nu știu de ce m-a amuzat pe mine treaba asta, când și bunicul meu seara, înainte de cină, se băga într-un colț, trebuia să tacă toată lumea, să stea smirnă, cum se spune, și el își spunea o rugăciune de seară, și la masă își punea, își făcea rugăciune, sau dacă mânca fructe, sau ceva, ei, nu mai spun, că era vineri seara făcea kiddush, și sâmbătă seara spunea havdalah, văd că aștia acuma au modernizat și ebraica veche, sau erau idișizate, nu pot să spun, nu vreau să zic nimic. Ii spunea bunicul lui bunica, vai, așteptam, bunica aprindea și sâmbătă seara doua sfeșnice de lumânări.

Și care era hazul atunci cu rabinul?

A, cu rabinul, noi nici n-am știut că e rabin, noi numai l-am văzut că se duce într-un colț așa, și atunci nu știu, am pufnit eu în răs, Angela a pufnit și ea, și a trebuit să ieșim din cameră, că

mama s-a uitat o dată la noi, când nu-i plăcea ceva, era severă, nu ne-a bătut, sau ceva, mama era cu Rousseau, cu Pestaloți, cu pedagogie, știi? Și am ieșit râzând, tot mereu, am...pe urmă i-a adus alt rabin, ăla era un rabin mai de la Cluj, mai....

Acești rabini veneau acasă să o convingă să se căsătorească?

DA, dar veneau cu pețitorul cum se spune pe românește.

Dar pețitorul nu venea cu așa-zisul soț?

Nu, nu venea, venea întâi la mama, venea, stătea de vorbă, era un bătrânel așa drăguț, venea, stăteau de vorbă, dar mama...

Nu vroia.

Nu vroia, mai ales că ...așa cum s-a spus o dată, străbunicul ăla, învățatul, când bunicul se ...că probabil că mama nu-și făcea lecțiile acasă, să scrie, că i se dădea să scrie, și de către bunicul, să scrie, învăța să citească, și e o scriere grea, asta .

Ebraica.

Scrierile astea, caracterele ebraice, alea mai curând le știam, alea de tipar, dar celelalte, de mână, trebuia eu să mă chinui să,...și eram încă mică.

Și ce era cu străbunicul?

Și am pufnit și a trebuit să ieșim din cameră. Și veneau, pe urmă au venit un alt rabin ,era unul Lobl îl chema ...era un domn foarte...el venea de la Cluj, nu de la Sighet, dar tot un domn foarte bine. Dar mama nu se simțea...

Nu vroia.

Nu se simțea atrasă pentru că străbunicul ăla, cum se plângea bunicul, că mama nu e destul de silitoare la talmud, atuncea străbunicul, mama ne-a povestit atuncea, și tot în idiș, ce-a spus străbunicul în idiș, că nu ne-a spus atunci ce i-a spus bunicul, dar am înțeles, așa; era nemulțumit că mama nu era așa de...ca la școală, nu era așa de harnică la învățătura talmudului, ca la școală, și totuși, de-aia nu s-a mai dus, când a fost deja mai în vârstă, nu s-a mai dus, eu o duceam, că cât trăise bunicul, a mers că n-a vrut....

Se ducea unde?

Se ducea la sinagogă.

Și ce i-a zis bunicul dânzei, că n-am înțeles?

Strabunicul i-s spus, las-o în pace, că ea are să fie ovgeklerte, adică asta înseamnă liber cugetătoare, ofgeklert, deja el se gândea, eu acum îți spun, că eu stau seara și depăn ca un film vechi, ca o cinematecă, ce a spus mama, ce a spus ...că să mă gândesc la toate necazurile, chiar că-mi vine să înnebunesc, de acuma sunt și eu singură; dar mama nu era singură, mama era cu noi, dar mama nu mergea singură nicăieri, chiar dacă avea...era prietenă cu...era o școală unde a fost ăsta, orfelinatul. [sf. casetă]

Casetă II

...n-aveau copiii, n-aveau copiii, dar mama mă lua cu dânsa.

Deci nu mergea singură nicăieri.

Nu mergea singură nicăieri.

Vreau să vă întreb.

Da.

Spuneți-mi un pic cum arătau sărbătorile la dvs. în casă.

La noi în casă?

Cum se sărbătorea Purimul, Hannuka, Pesach-ul?

O, la Hannuka era ...din argint, bunicul, o ...erau lumânările mici, și era un set de 7 lumânările, șapte sunt, sau 8, numai țin minte?

Parcă 8.

Da, una mare, și acolo punea bunicul o lumânare mai mare, și dincoace punea niște lumânărele, nu știu de unde făcea rost de ele, eu nu fac...uneori nu am cu ce să aprind, lumânări, nici mari nici mici, că nu se găsesc!

Și bunicul?

Atunci nu era problemă, se găsea de toate, și bunicul spunea, în fiecare seară aprindea altă lumânărică, și spunea rugăciunea cântând, bunicul...și bunicul a avut voce frumoasă, că străbunicul ăla de 110 ani nu s-a făcut rabin, dar cânta, era cantor la sinagogă, nu știu, aveau ei acolo.

Și de Hannuka de exemplu primeați Hannukagelt? Sau cadouri?

Da. Nu cadouri, văd cadouri și astea, eu am citit prin diverse reviste trimise de sora mea din America, nu, erau reviste americane, dar probabil erau redactorii evrei, și se vorbea de Hannuka acolo, de cadouri de Hannuka acolo.

Dar dvs. primeați bănuți de Hannuka?

Așa, tot auzeam, că se spune Hannukegelt, după ce a murit bunicul, nu ne-a mai dat așa, niciodată eu n-m avut, eu veneam...era un cred că asta tot din cauza aia, de fapt eu am avut alergie de ouă și cum se cheamă, ciocolată, și de aia mama nu-mi dădea, că era servitorul școlii, mai făcea el, o servea și pe directoare, că el mătura curtea, că ea nu știu dacă avea curioasă, ce în casa directoarei. Și nu-mi dădea...eu n-am primit niciodată bani de buzunar cum primeau unii băieți, am avut pe urmă, așa, când am fost mai mare, înainte de a veni la Brașov, a fost tocmai această Toni Moscovici, avea un frate care avea colegii lui, prietenii lui, și m-au chemat o dată și pe mine acolo, că vroiau să danseze, și le lipsea o fată, și m-au chemat pe mine, m-a chemat Toni. Și m-am împrietenit așa cu băieții ăștia, că eu am crescut de mică într-o curte cu băieți, de-aia m-a dat mama la 6 ani la școală, că devenisem, că erau numai băieți.

Unde?

În curtea noastră. Și nu-mi mai ajungea curtea, ăia se duceau, că mai aveau prieteni și în alte curți, că era stradela acolo, nu era o stradă principală, era o stradă de legătură, și eu după ei!

Vreau să vă întreb, apropo de ...mama cultiva ceva în curte, sau flori, sau?

Nu, nu era moda atunci, venea, creștea iarbă în curte, erau pietre, și creștea iarbă, uneori, dar erau mai mulți locatari, și treceau, și aveam și câine...

Deci curtea era comună la mai multe case cum ar veni?

Da, păi erau mai multe apartamente, dar erau...fiind o casă veche, erau și apartamentele așa cum au fost, mai vechi. Și mama le repara mereu, iarna îngheța apa, bineînțeles, aveau un instalator, și eu acuma nu găsesc un instalator, că aicea curgea apa. Cred că-i manșonul din spate la toaletă!

Țineți minte când ați...când v-ați confruntat dvs. prima oară cu anti-semitismul?

Cu?

Cu anti-semitismul.

Cu anti-semitismul am crescut cu el.

Adică? Concret.

Concret, mergeam la școală, și cred că era o după masă...

Era școala primară?

Nu, la liceu, mă duceam la ...că veneam acasă să mănânc, dar pe urmă mă duceam, aveam patru drumuri pe zi, aveam abonament la tramvai, și mă duceam, că stația de tramvai era foarte aproape de mine, și mă duceam cu tramvaiul după masă la cor, și erau...mă duceam până la un anumit punct unde puteam să ajung și la școală, adică prin strada Brătianu, puteam ajung să ajung în Lascăr Catargiu...

Mă rog, nu contează.

Șa, mă duceam e la liceul militar, treceam strada General Bertolos și ajungeam în Lascăr Catargiu la liceu.

Și ce era cu...

Și mergeam o dată după masă, se făceau de obicei înmormântări, înmormântările se făceau după-masă, că lumea era ocupată, la servicii, care erau evreiești. Pentru că pe Păcurari este acuma, am fost, nu demult, acum câțiva ani, la Iași, la cimitir.

Și?

Păi cimitirul este tot acolo...

NU, ce s-a întâmplat?

Păi ce s-a întâmplat, când...că eram copilă, mergeam...ca să fiu mai repede la coborâre, m-am dus în față lângă vatman, și mergea înainte o înmormântare evreiască, care mergea spre Păcurari, unde era...unde mai e și acuma cimitirul, și îl aud pe vatman, zice: „Atâția să rămâie câți am botezat eu!” uite cum mi-a rămas în minte, am fost puțin șocată, dar n-am zis nimic, eu eram copil, ce era să mă pun în gură cu cineva?

Dar împotriva dvs. ați avut parte de incidente violente sau așa?

Nu, nu. Sora mea a avut.

Ce s-a întâmplat?

Că era studentă deja la drept, o băteau, a trebuit să renunțe, și aici sunt și carnetele de student, pentru că a trebuit să renunțe, pentru că o băteau studenții, ea acolo erau, nu știu de ce moldovenii au caracterizat pe evrei, că-i recunoșteau pe evrei că erau blonzi, or nu toți evreii erau blonzi, acuma dacă se duc în Israel, îs toți bruneti.

Acolo sunt sefarzi, așkenazii sunt blonzi, nu?

Așkenazii, da, dar și bunica mea a fost blondă, ai văzut și în fotografie, avea și o, nu știu de ce ziceau ele, o franzolică, probabil că vroia să spună că e ceva franțuzesc, că bunica avea și un bretonaș aici, era foarte cochetă.

Și ce a pățit sora dvs.?

O băteau colegii.

O băteau la propriu?

Cu zăpadă, da, cu zăpadă, ei, n-o băteau chiar așa, că ea a fugit, și pe urmă a lăsat universitatea, știi, că anti-semitismul ăsta a tot crescut, mai ales din 33 când a venit Hitler la putere, atunci au prins curaj.

Mai țineți minte ce se vorbea la dvs. în casă de evenimentele astea politice dinainte, Anschlussul Poloniei, acordurile de la Munchen, țineți minte, sau venirea lui Hitler la putere? Se vorbea în casă?

Se vorbea, se vorbea, dar noi am avut...cum să nu, dar venea poliția și făcea, dar i-a arestat atunci în 33, a fost o grevă mare, la toate, la Nicolina.

Greva cui?

Greva muncitorilor, pentru că nu erau mulțumiți.

Și ce s-a întâmplat cu poliția?

S-a întâmplat că poliția umbla după comuniști, că au spus că comuniștii-s de vină, erau și comuniștii, erau mulți evrei comuniști, erau printre studenți.

Și au venit la dvs. în casă?

Nu, nu, noi aveam...mama și tatăl meu aveau unele cărți, de exemplu eu țin minte că vedeam o carte, era biblioteca încuiată că mama avea și cărți așa, cu...de sexologie, și de astea, și ca să nu citesc eu când eram foarte mică, era biblioteca încuiată.

Era încuiată tot timpul?

Nu, adică când vroiam o carte sau ceva, nu era o problemă, dar în general mama era atentă ce citesc eu, sora mea fiind mai mare cu 5 ani., ea avea deja...când a avut ea 18 ani, era în ultima clasă, eu aveam 13.

Și ce cărți țineau părinții în bibliotecă?

A, mama avea niște cărți germane, germane erau toate.

Despre ce?

Despre, oarecum un fel de...cărți de educație.

De pedagogie?

De pedagogie și de educație sexuală.

Și cărți religioase avea mama?

Poftim?

Cărți religioase erau în casă? Erau...

Cum să nu, erau cărțile bunicului, care era așa un teanc, venea acasă, se așeza, și eu stăteam și mă uitam la e, și îmi plăcea unicul, fiind mai în vârstă, și fiind casele tot așa de înalte, și nu vedea; era obișnuit probabil el, din copilărie, și-și punea totdeauna o lumânare. Acuma nu-mi dau seama, nu mi-am dat seama, ori că vroia să aibă mai multă lumină, să-i fie lumânarea aproape, ori poate era o carte sfântă și de aia aprindea, asta nu mai știu, dar totdeauna...și mie îmi plăcea că mai curgea pe lumânare, și dacă cădea pe carte să usca și mie îmi plăcea să răzuiesc.

Țineți minte, existau ocupații tipic evreiești în iași?

Da, sigur că da.

Care erau?

În primul rând, erau și evrei bogați, și erau și evrei săraci, erau meșteșugari, erau cizmari, erau croitori, erau și mai buni, și mai simpli, o, noi râdeam, era un cizmar, săracul, îi mai dădeam, așa, de milă, să ne mai pună o față la un toc sau ceva, și zice, cum, nici nu mai țin minte cum spunea, știu că la urmă spunea: „Repar iefti!”, nu vorbea corect toți care...

Cum se numea mai țineți minte?

Poftim?

Cum se numea cizmarul?

NU, nu l-am știut niciodată cum, dar venea prin curțile evreiești și se prezenta, adică nu se prezenta cu numele, că repar pantofi iefti!

Spuneți-mi un pic vă rog, acum, că de mama am vorbit un pic, de tatăl dvs..

Pe tata nu l-am cunoscut decât din ce ne povestea mama.

Ce vă povestea mama? Ne-ai povestit că era orfan.

A fost orfan de mic și el, că i-a murit tatăl, și aicea văd, a fost scutit de armată tatăl lui, că avea insuficiență mitrală, aici, și nu știu de ce a scos toată familia, ce au știut ei ce-i insuficiență, bunica, ce-a putut să știe. Acuma toată lumea știe, citește ziare, totuși, am evoluat știi, și a avut străbunicul, adică bunicul din parte tatălui a avut insuficiență și de aia a murit, și toți au crezut că are TBC, eu nu știu, nu la dus la doctor, asta e altceva.

Și cum era mama tatălui?

Mama tatălui era și ea săraca o femeie necăjită, și nu o putea suferi, pe mine mă durea foarte tare, că eu aș fi vrut să iubesc și pe ea, aici, o chema Adela, și așa-i spuneam, baba Adela. Și bunica era Bobă, pe idiș, adică babă, babuška, cum spuneau pe rusește, cu toate că idișul avea multe cuvinte din rusă, rusești, pentru că și în Rusia au fost evrei.

Și mama nu o suporta pe mama?

Nu, nu o suporta, că tatăl meu a luat-o fără...mama a avut trusou, de aia s-a dus și a lucrat prin școli, avea, că totuși bunicul a avut o prăvălie, nu era chiar așa...nu eram săraci, nu eram săraci, eu nu știu...eu n-am știut niciodată ce înseamnă să nu mănânci o portocală, să nu mănânci...mama făcea în fiecare joi, joi, nu vineri, că vineri deja începea, era ajunul șabatului, mama și ea făcea,...

Cum se numește?

Bencilecht însemna că face rugăciunea de cu lumânările, bunica, bunica care a avut atâtea surori în America, n-a știut, n-a corespondat cu ele...

Care bunică, Adela?

Nu, Seindl.

Și acum de această bunică, Adela, era dezamăgită că mama...

Da, și mama o evita.

Bunica asta Adela stătea în Iași?

Da.

Și nu mergeați la ea acasă, sau nu știți cum stătea?

Stătea bine, pentru că stătea cu un frate de-al ei, moșul Mendel, noi așa îi puneam, el trecea chiar prin fața curții, a grădinii noastre, și eu totdeauna îl știam. Și eu semănam cu tatăl meu, și ei își aminteau bătrânii de mine, mă iubeau. Că eu stăteam la gard, vara: nu ieșeam când nu erau băieții acasă, mă uitam la gard și mă uitam, că dincolo trecea tramvaiul, și mă uitam și eu, dincolo era prima fabrică de țesătură din Iași, a fost cred că era directorul era Ehrlich, și cred că era ...asta...nu știu, Ehrlich nu era nume creștin sau german...era unul evreiesc, păi am cunoscut aici în Brașov evrei Ehrlich, și el avea o mașină La Salle, băieții știau...eu nu știam, mă uitam, că venea cu șoferul, veneau, și cum copiii se zbânțuiau pe stradă...mai claxona, și eu stăteam și mă uitam, să vie dl Ehrlich acasă, că mama era bine cu doamna Ehrlich, că ea era boemiană, era din Cehoslovacia, și bănuiesc că el era din Ungaria cred, că multe lucruri s-au întâmplat, că asta de aicea, a fost banca ardeleană. Și tot au venit toate din Transilvania, au venit în vechiul regat ca să populeze, că nu era la Iași, asta a fost prima fabrică, Țesătura iași, așa s-a chemat, și el era directorul, probabil...

Revenind la bunica, scuze un pic, dvs. nu mergeați să o vizitați niciodată?

Nu, mergeam la celelalte rude ale tatălui meu, care locuiau așa, cam în vecini unii cu alții, era familia Bughici, nu știu dacă ai auzit de compozitorul Dumitru Bughici?

Nu știu sigur.

Era o familie de muzicanți, de aia și tatăl meu a fost foarte muzical, nu putea...dar și mama...

Cum erau înrudiți cu tatăl?

Erau veri cu tatăl meu, familia Bughici.

Și această bunică, ca să termin cu ea, mi-ți spus că a plecat în Statele...

A plecat în Statele Unite că era fiul ei acolo.

Cum se numea, mai țineți minte?

Adela, Grundberg o chema.

Nu, nu, fiul dânzei?

Fiul, Iosif.

Așa.

Noi îi spuneam uncles Joe, mai târziu, când am ajuns să vorbim.

Ea când a plecat în America?

Dânsa a plecat în America când eu eram deja, mi se pare, în cursul primar, când am avut deja vreo 9, 8-9 ani.

Și revenind la tată, ce vă mai povestea mama de el?

Ne povestea că el a fot primul, și uită-te, am o carte, tot istoria evreilor, asta a fost, de aia, nu știu dacă v-am spus, m-am gândit eu, evreii n-au dus-o rău în Germania, am citit și o carte.

Da, ne-ați povestit..

Despre familia Rotschild, și am dăruit-o cuiva, am fost datoare, știi, cum mă ajută unul și altul, era un evreu căruia i-a plăcut, și soțul meu a primit-o în Germania. Scrisă în limba germană, pentru mama, și mama între timp a murit și a rămas în casă, dacă sora mea a plecat, a rămas la mine, și eu aproape am citit-o toată, despre familia Rotschild, că ei au crescut acolo și ce bine, că au ajuns unii din cei mai bogați oameni între americanii care mai erau, și de aia spun.

Și tata...

Și tatăl meu era, că tatăl meu nu suporta, era mai iute, mai nu...el spun, că scria și la ziare, la ziarele social democrate, era România Muncitoare, mai erau, a fost și o fotografie, nu știu dacă mai există, că îți spun, am avut...am lăsat lăzile cu cărți la Iași și când s-a dus mama

după 23 august, chiar în septembrie 44, s-a dus cu cumnatul meu la Iași și n-a mai găsit nici o carte, au mai existat încă vecini care au mai cunoscut-o, și a spus, păi le-am aruncat, sau le-a ars, nu mai știu, și că erau cărți comuniste. Nu era nici o...o singură, două cărți știu eu: era viața lui Lenin, poate a fost și viața lui Krupskaia, soția lui Lenin, și era o carte în limba engleza, trimisă de unchiul din America, tatălui meu aiciei, când erau încă tineri amândoi, „Why I am a communist?” de ce sunt un comunist.

Mai povestești-mi o dată ca să înregistrez, unde a murit tata, că a fost prizonier parcă?

A fost prizonier, da.

Unde?

Nu știu, atunci a fost Austro-Ungaria, atunci Austro-Ungaria a atacat România pentru prima dată, mi se pare, nu știu. Uită-te, istoria asta modernă, puțin așa țin minte..

Și unde a fost prizonier?

În Slovacia, că acolo era...așa se chema orașelul, și aicea mai este ceva, Trenchen Toplitz.

Acolo a murit?

Nu!

Acolo a fost prizonier?

A fost prizonier, murit acasă, a venit din prizonierat, a....aproape căn-au fost căsătoriți, tatăl meu și cu mama mea, în 14 s-au căsătorit și în 15 tatăl meu, imediat ce s-a născut Angela, sora mea, el a plecat pe front.

Vreau să vă întreb, ei s-au căsătorit religios?

Da, pentru bunicul.

În sinagogă?

Nu, au făcut acasă, se făcea...acum îi spune chuppah, dar pe idiș se spunea chippeh, adică au adus baldachin, a venit cred și un rabin, precis, altfel nu se putea, însă mama spunea pe urmă ca o superstiție, așa, tatăl meu a refuzat să-și pună verighetă, că a spus că asta, să porți aur, asta, un social democrat? Asta numai comuniștii aici, încă am avut și noi, când am stat la București, a stat o fostă elevă de-a noastră, că am avut eu niște fetițe, eu și sora mea, pe acre le-am învățat, când s-a închis școala evreiască, le-am mai învățat, ca să nu uite, și...

Și de tată știți cât de religios era?

Cine?

De tată.

Nu prea era religios, pentru că mama ne-a povestit o dată, când a venit acasă din prizonierat, din război, a venit în 18, când s-a terminat, a venit...încă dinainte, nu știu, mama se tot ducea, era marele stat major, totul era la ea, că și Bucureștiul a fost ocupat, și Muntenia a fost ocupată, de nemți.

Și tatăl nu mergea?

Dacă nu mergea nu afla. Tot mergea și a cunoscut acolo, era probabil un domn mai în vârstă care se ocupa de chestiile astea, de prizonieri, asta, și cumva a aflat ude e tatăl meu. Că mama a fost perseverentă, și era o persoană....

Dar vă întrebam cât de religios era tatăl?

Tatăl nu prea era religios nici el, ei s-au căsătorit cu o singură verighetă.

A lui mama?

Și mama spunea ca o...zice, că poate n-ar fi murit dacă am fi avut amândoi verighetă.

Verigheta purta mama?

Mama o purta, da.

Mama, de fapt, că tatăl murise, vă sfătuia ce să citiți, vă îndruma, sau citeați ce trebuia la școală?

Nu, eu citeam ce era de la școală, și citeam cărțile din casă, din bibliotecă. Dacă era...chiar îmi aduc aminte, uite, că mi-ai amintit, că eu nu stau să mă gândesc, eu o întrebam, sau ne povestea, de exemplu, am avut în casă Andersen, a, nu mai vorbesc de clasici, de asta, de

Creangă, asta când eram încă în cursul primar. Eu am început să-l citesc deja când am început să învăț, când am început deja să citesc. Drăguța mea, să nu-ți dau, hai să-ți dau o prăjitură, că uită-te că stai aicea atâtea ore lângă mine și nu vrei să iei nimic, zău...

Bine! Spuneți-mi un pic, mama dvs. mergea vreodată în vacanță, țineți minte?

A fost, cât a trăit bunicul, a fost de câteva ori, pentru că dânsa a rămas cu hipertensiune de la 32 de ani, de când a murit tatăl meu. Și s-a mai dus, și ce era...

Unde mergea?

A mers de două ori de fapt numai, în Cehoslovacia, erau două băi. Evreii bogați se duceau la Karlsbad, mama se ducea la...n-a fost la Karlsbad niciodată, s-a dus la Franzesbad, ca era mai ieftin.

Înțeleg.

Și era mai ieftin decât aici era Zizin, erau multe locuri în care se putea face cură așa, anti hipertensivă, nu știu Covasna dacă era, după aia noi am fost cu soțul la Covasna că amândoi am fost cardiaci și cu hipertensiune și de aia.

Mi-ați spus că nu ați fost la grădiniță.

Poftim?

La grădiniță n-ați fost? Când erați mică?

Nu, nu era, pentru că grădinița ținea de școala normală, că era o școală normală, cum e acuma pedagogicul, și era foarte departe și nu putea mama să mă trimită, că copiii mici se duceau la grădiniță.

Și ea avea grijă de dvs. sau ați avut fraulein, cum era?

Nu, vai, cine a avut fraulein, în primul rând, tatăl meu n-a lăsat, el era mare român, nu știu de ce, așa era probabil gândul lui, că dacă trăiești într-o țară, să posezi limba țării cum trebuie. Și n-a lăsat-o pe mama să...că i-a mers mai bine, după ce m-am născut și eu., să ne ia fraulein, așa că n-am avut nici eu nici sora mea fraulein, dar era o fată în casă și era mama, care se ocupa de ...

Ce făcea mama cu dvs. când erați mică?

Când eram mică, dacă era vacanță, ne duceam, mă ducea la Copou, era muzica militară.

Fanfară?

E fanfară, un chioșc, și mergea, mă ducea acolo, era cu tramvaiul până acolo, era o distanță cam mare, de la unde locuiam noi și până la Copou, și ne duceam acolo în grădina Copou, și asta era.

Sora dvs. avea grijă de dvs.?

Da, păi era mai mare, și mama mă dădea totdeauna în grija ei, chiar eram mai târziu, și mama...prietenele ei erau supărate, că ce o tot iei pe Feli după tine peste tot, codiță?

Dar trebuia să vă ia.

Trebuia, așa a fost educația mamei, și eu fără Angela, vai de mine, o dată a fost o furtuna și ea era la profesorul de vioară, și, ca o furtună, ai ales la Iași, se mai făcea așa câte o furtună, și eram disperată, am început să urlu, să plâng, să meargă cineva după Angela, că oricum Angela nu venea acasă în ploaie, și mi se pare totuși ca să mă liniștească, au trimis ori pe fată, ori s-a dus mama, nu știu cine, dar cineva s-a dus după ea, că eu eram foarte...asta-ți spun.

Erați mică când s-a întâmplat asta?

Da., da, eram...aveam vreo 5 ani, nu știu dacă aveam; mi-era frică de furtună.

Dvs. și sora dvs., ambele ați luat lecții în afara școlii, de limbi străine, de ...

Nu, de limbi străine nu, n-am avut nevoie, pentru că am asimilat ce ni se dădea la școală, pentru că eu din clasa întâi, eram la liceul ortodox, era pedagogă, fiind internat, era și o pedagogă în plus, pentru limba franceză.

Dvs. la liceu stăteați la internat?

DA, era internat.

Deci nu stăteți acasă?

Ba nu, eu n-am fost în internat, de aia-ți spun, că circulam cu tramvaiul, nu, nu.

Așa, și sora dvs. a făcut vioară?

Da, sora mea a făcut vioară, pentru că mama mea n-a avut bani, n-a mai avut bani să cumpere pian.

Dvs. făceați și...?

Eu am ...mie mi-a împrumutat de la un bancher, fost prieten cu tatăl meu, mi-a împrumutat un pian, aveam vreo 10 ani, cu toate că vărul ăla din America ne-a spus [sf. Casetei]

Așa prietene, pentru că eu erau mai mult creștine.

La liceul ortodox?

La liceul ortodox, și dincolo am avut o prietenă, o chema tot Felicia, Felicia Lobl, fusesem vecine, pe urmă ea s-a mutat, la Kogălniceanu, am avut-o pe Felicia Lobl, dar și ea era o ființă puțin introvertită, așa, nu...

Și cu fetele creștine nu aveți tangență?

Așa, de exemplu, Chichi Patriciu, tatăl ei era director la liceul de băieți, de fapt era liceul lui, că tot era pe Mihail Kogălniceanu, și era un...era director, dar cred că era și proprietarul liceului.

Și vă înțelegeți bine cu ea?

Măi, eu mă înțelegeam cu toate fetele, și nu prea eram așa vorbăreață atuncea, nu, eu nu mă duceam în nici un caz n-am fost la ea în casă niciodată, că ea a fost...spunea lumea că ea era...ea vorbea franțuzește, graseia, și nu știu cum, avea o guvernantă franțuzoaică, și se spunea că mama ei e contesă, or domnul patriciu era așa, uite-te cum se stinge mereu, nu te deranjează?

Pe mine nu.

...liceului național, or erau, erau profesori, și...

Și cum vorbeau?

Vorbeau urât cu elevii, sigur că da.

De exemplu dvs. cu prietenii dvs., nu ieșeați de exemplu în afara școlii, la cinema? Teatru?

Nu, eu aveam abonament, și fiind internat, se duceau, eu l-am auzit și pe Enescu, personal, adică nu ca ...dar am fost la Iași, se venea, și era o orchestră filarmonică.

Aveți abonament la orchestră?

Nu, aveam abonament, mă duceam cu internele, mă îmbrăcam frumușel în uniformă, că am avut uniforma, și mă duceam cu internele, mă duceam cu tramvaiul, că aveam abonamentul de tramvai.

Unde vă duceați?

Mă duceam la școală și cu fetele de la școală mă duceam la teatru, și la concerte, am mers destul la concerte, la teatru, la teatru nu, la teatru mă duceam, mă lua sora mea dacă era vreo piesă când eram mai mică, o piesă pentru copiii, erau piese ca și acuma, se dau piese, dar erau niște actori extraordinari, păi mă duceam după aia și ca adolescentă, mă duceam cu familia, cu mama, cu sora, mă duceam destul de...

Cât erați în liceu, ați făcut parte din vreo organizație din asta sportivă sau culturală? Sau sionistă?

Nu, și pentru că... pentru că nu se nu se făcea, eram fete și nu se făcea așa gimnastică, la Kogălniceanu am făcut ceva gimnastică, câteva mișcări, dincolo se pregăteau serbări pentru prințesa Cantacuzino și pe care le lua pe cele mici din clasa întâia și făceau dansuri, dans, așa. Atât.

Și dvs. cu mama și cu sora ați fost vreodată în vacanță? Cu mama cu tot?

Când am fost mică de tot, când mai trăia bunicul, că era tot așa, am fost la Vatra Dornei, cu mama și cu sora, am fost de două ori, și la Techirghiol am fost o dată.

Și în tabere din acestea de tineret ați fost vreodată?

NU, nu, că n-au fost tabere cât am fost eu în liceu, nu erau, dar atunci începuse străjeria, când am fost eu în liceu.

Am sărit un paragraf, spuneți-mi vă rog, de Purim, era obiceiul să vă costumați acasă? Să v îmbrăcați, să vă mascați?

Nu, îți spun, nu era o casă așa veselă la noi, ne lipsea tatăl, că el a fost cel care era un om mai vesel, mai...avea și voce bună, și mama, cât au fost ei împreună, și noi am fost mici, se duceau, veneau în turneu opere și operete, mama ne povestea, ne și cânta mama, avea voce bună, dar n-a.. nu s-a băgat, că atuncea nu erau bine văzute actrițele, ne declama mama.

Știu că exista obiceiul asta să se mai mascheze copiii de Purim?

A, da, știu, acum îmi aduc aminte, că tot așa, tot cu domnișoara Mița, ea a inițiat ceva, probabil la școala la care profesa dansa, și am avut totdeauna ghinionul că mi-a făcut mama un costum de domino, alb și albastru, și cu o tichie, și cu papucei, cu tot. Eram tot atunci, vreo 4, 4-5 ani. Și tot am pățit, nu o dată, am pățit și la școală, și atuncea a fost așa, și m-am...când să mă duc, am căpătat o răceală, o gripă, nu știu ce a fost, și nu m-am mai dus, și atunci a dat mama costumul unui alt copil care s-a dus, că a fost o serbare, se făceau la școlile evreiești se făceau...

Baluri?

Nu baluri, se făceau ...asta...serbări, cum era, așa se spunea, serbare.

De Yom Kippur se postea, mama, dvs.?

Da, sigur că da.

Mai spuneți-mi o dată scurt, am scris în arbore dar ca să și înregistrăm, tata ca ce a lucrat? Cât a trăit?

Tatăl meu a lucrat ca contabil, cu toate că aici văd că scrie că a fost comerciant, pentru că el a făcut școala aia superioară de comerț, l-au făcut comerciant. Poate să fi fost el deja...el a fost la patron.

Dec ia fost contabil.

A fost contabil, procurist, că Horovitz ăla probabil nici nu știa bine românește, erau foarte mulți evrei care nu vorbeau bine românește, din cauza idișului, știi?

Și mama a fost casnică tot timpul? Nu, a și lucrat, mi-ați spus....

Când a fost domnișoara a lucrat, dar după ce...

Deci înainte de căsătorie?

Înainte de căsătorie, când s-a născut sora mea, ea imediat s-a născut, sora mea...

Și a lucrat ca învățătoare?

A lucrat și ca învățătoare, ca învățătoare, tot ca domnișoară.

Preda la școli evreiești?

A fost o singură școala evreiască atunci, în anii ăia, că era înainte de...

Și ce predă?

A predat și limba germană.

Asta vroiam să știu.

Și limba germană, și lucru de mână, că atunci nu alegeau, dacă erau o profesoară evreică, era ceva, mai ales că mama totuși era cunoscută prin bunicul, că bunicul îl cunoșteau evreii religioși din Iași.

Asta vroiam să știu; spuneți-mi un pic, dacă vă mai aduceți aminte, ce vă gătea mama special, acasă, ce vă aduceți aminte, mâncăruri tradiționale sau?

Ce ne gătea, cât a trăit bunicul, era vineri seara, așa se spunea, mama avea o glumă, așa, și-o spun pe românește că nu știi idiș.

Nu, știu germană, dar...

Germană, da, dar nu merge; zice: au și românii sau basarabeni, că era un cântec pe care eu îl auzeam de la fetele de servicii, când: o pisică sau un curcan, abi an offos shopes, of însemna asta, pasăre, ori pisică, ori cocoș, taie mâța și fă borș, așa ...

Și asta ce însemna de fapt?

Asta însemna, ori pisică, ori cocoș, taie mâța și fă borș! Adică n-avea oamenii ce să bani să cumpere, dar era, eu vedeam că mai treceau așa evrei, pe Apeductului stăteau destui evrei, prin împrejurimi.

Îmi spuneți de ce gătea mama...

A, ce gătea mama? Vineri seara era tradițional, pește umplut.

Gefilte fish îi zice?

Poftim?

Gefillte fish?

Gefillte fish, dar nu astea care le primim în...la pachet, și acum am primit, eu îl mănânc, că vorba aia, ori găină ori cocoș...

Și cum făcea mama?

Mama făcea tradițional, scotea, întâi scotea, că eu țin minte ca totdeauna mă uitam, că îmi plăcea peștele...

O ajutați în bucătărie?

Poftim?

O ajutați în bucătărie pe mama?

Nu aveam, eram mică, nu ajutam; după aia, când am fost la școală, nu am mai călcat în bucătărie, că am avut oarecum, nu eram chiar ambițioasă, să fiu prima, dar mi-era rușine să nu fi știut, n-am mers niciodată cu lecția neînvățată sau nescrisă, asta nu s-a întâmplat; în cursul primar da, în cursul primar da, în clasa întâia, când m-au dat a șase ani, și ți-am spus că mi-era frică de învățătoare...eu uitam și mă jucam afară, dacă mama pleca undeva, cu Angela, n-avea, așa, cine să mă supravegheze, și venea soră-mea acasă cu mama, dacă Angela se ducea la profesorul de vioară, mama o însoțea, uite, cum era vremea așa, iarna deja la 5, la 4, la 5 se întuneca, și eu cu copiii prin curte, și venea Angela acasă, și trebuia să-mi scrie, și învățătoarea bineînțeles că observa...

Vă făcea ea tema?

Ea, ea îmi scria, mai ales era pentru citire, și toată clasa întâia...

Și revenind la mama, cum făcea peștele?

Mama lua...îi scotea pielea întâi, și și oasele, șira spinării, tot, și se dădea pe mașină, tradiția spunea că trebuie să-l dai de trei ori pe mașină.

Mașină de tocat?

Așa, de tocat trebuia să fie, și după ce îl dădea pe mașină se puneau ou înăuntru, poate puneau, nu mai țin minte exact, dar puneau ...cred că făină sau pesmet, afară...nu știu dacă era Paști, nu puneau pesmet, că la noi nu...8 zile nu se mânca pâine, că după aia eram așa de ahtiate de pâine!

Și ce mai făcea vinerea?

Și puțin piper, și vineri seara, și pe urmă, la unii se mâncau: noi nu mai mâncam, bunicul era deja suferind, puțin cu inima, și bunica, și totuși, supă nu mai mâncam, dar mâncam pasăre.

Vineri seara?

Așa, vineri seara, rasol de pasăre, și mâncam, cu cartofi, cu o garnitură, ceva, și pe urmă era prăjitură, mama mea, în fiecare...pentru că vineri nu vroia să întârzie, să nu poată să facă rugăciunea de...cu lumânările, atuncea făcea de joi, făcea totdeauna coptură, făcea cozonaci moldovenești, dar știa să facă foarte buni, și cornulețe, că mai veneau rude, așa n-avea bunica rude, dar erau cele două nepoate...Ela nu venea, Ela nu venea, Ela era puțin ciudată, nu venea, se ținea nu știu cum, și a rămas săraca fată bătrână, nu știu dacă...o fi murit, că era mai mare ca mama, a plecat după aia în Israel, și...

După ce a murit bunicul mama a continuat să facă tradițional vineri seara, rugăciunea, lumânările?

DA, da, bunica, bunica, era bunica...

Și mama respecta tot timpul și șabatul așa strict?

Așa strict nu, ca să zic așa, dar nu lucra sâmbătă, nu cosea, acum m-am făcut și eu, înainte nu eram, eram la școală, și trebuia să țin regimul școlii, dar acum de când am îmbătrânit...când eram la servicii am lucrat toți anii sâmbăta...

Aia așa era; de sora dvs. vreau să vă întreb un pic; ea, mi-ați spus că a făcut dreptul?

Da, dar n-a făcut tot, ți-am spus că a trebuit să lase...

La Iași?

La Iași. Înainte, a făcut, imediat după bacalaureat, italiana, în memoria tatălui meu, că el știa bine italiană, că el când l-a trimis patronul în Italia, nu era fabrici de țesături sau așa ceva, și se importau, ori din Anglia, la Birmingham era, mama avea o prietenă din copilărie cu care..pe care o cunoștea, se mai întâlnea cu el din când în când, și ăla avea un frate care avea o fabrică de țesătură în Birmingham...

Și tata mergea în Anglia sau în Italia?

Nu, tatăl meu a fost trimis, de fapt era la patron, și l-a trimis în Italia, în Italia, italienii, tatăl meu a avut un talent la limbi extraordinar, și imediat, nu știu dacă a stat șase săptămâni sau nu, a învățat limba italiană și italienii s-au îndrăgostit de el, și la-u scos de la patron și au făcut o reprezentanță la Galați. De ce la Galați, nu știu, că el probabil că a avut el două cunoștințe la Galați, că tatăl meu nu a avut bani, n-am fost oameni bogați, dar am trăit așa, mic burghezi.

Asta s-a întâmplat după ce a venit din război, în răstimpul ăla...

După război...

1918-1921?

Da. Da.

Și sora dvs. a învățat italiana unde, la școală?

La București, la universitate.

A făcut toată facultatea?

Nu, n-a mai avut mama, n-a avut bani...

Cât timp a stat la București?

La București? Mi se pare că doi ani, uite că am carnetele ei și nu-i scris nimic, e scris primul an, că am și carnetul de la iași, că le-am găsit, că mi-a scris într-o asta, pentru Feli, de păstrat, ce să păstreze săraca...

Sora dvs. deci n-a terminat facultatea deloc?

N-a terminat facultatea, însă a lucrat, a știut limba italiană, și a lucrat ca secretară și pentru directorul italian care era la uzina Electrica, că erau doi directori.

Unde?

Aici, în Brașov.

În Brașov v-ați mutat în 38?

În 38.

Așa. De ce v-ați mutat în Brașov?

Ne-am mutat în Brașov, pentru că la Iași fiind universitate, lumea bună se ducea la profesori universitari, că și atunci se dădeau meditații și astea, or noi, neavând universitate, și fiind și evreice, așa, am avut o situație mai specială, din cauza rasei, se credea că suntem bogați, și nu știu ce, dar n-am fost bogați, îți spun, ca să...și dacă rămânea un apartament deschiriat, mama trebuia să plătească pentru el, și n-a fost o casă mare.

Dar nu cred că am înțeles, de ce ați venit la Brașov totuși?

Am venit, și primul lucru, sora mea, la 18 ani, atunci s-a dus la Vâlcele cu mama, și s-a împrietenit cu fata proprietarilor pensiunii, și a trecut, s-au dus la strand fetele, s-au încălzit, nu știu ce, și au venit acasă pe jos, la pensiune, prin pădure, și sora mea a făcut cred o răceală.

Când a venit acasă, s-a dezvoltat o alergie, doctorii n-au știut ce e, după aia un endocrinolog i-a descoperit, a făcut alergie de pisica, și noi am avut întotdeauna 3-4 pisici, eu eram întotdeauna cu pisicile.

Ador pisicile, le ador!

Le adori? Așa și eu. Eu nu mai țin pisici acuma, mi-a murit un motan, care s-a aciuit aici la mine din curte, că eu aruncam, acum nu mai arunc, aruncam ...când luam carne de la comunitate...

Îi dădeți și lui?

Grăsimea o aruncam acolo, și așa...unul din motani era mai blând și a început să vină la mine, și l-am ținut cred că vecinul de sus, care era mai ..a murit și ăla, Dumnezeu să-l ierte, că era anti-semit destul...

Revenind la Brașov, v-ați mutat pentru că era sora bolnavă și avea nevoie de aer?

Nu, noi nu ne-am dat seama, aici în Brașov am aflat, de la doctorul Bota, care era endocrinolog.

Și atunci de ce v-ați mutat, asta nu reușesc să înțeleg?!!

De aia ne-am mutat.

Din cauza surorii, pentru că nu se simțea bine la Iași?

Nu se simțea bine la Iași, și nu avea mama bani să o trimită de fiecare dată la ...și trebuia să..atuncea a început în 38 persecuțiile, și nu am mai găsit nici servicii, n-a mai găsit nimica, și am venit la Brașov, mai ales că ea se simțea bine la Brașov, pentru că gazda unde am stat, și unde pe urmă ne-am mutat cu totul, am adus-o și pe bunica la Brașov.

Bunica a venit și ea la Brașov.

E înmormântată aici, la liceul...a liceul, la cimitirul ortodox, că ea era ortodoxă, așkenazi, știi, aici sunt două feluri de evrei în Brașov...

A, neologii și ortodocșii, am înțeles. Ce vroiam să vă întreb, ca să termin istoria surorii dvs, ea s-a căsătorit în ce an? Mai țineți minte?

A, acuma ne-am căsătorit în luna noiembrie 1944, cu Ionel, noi îi spuneam Ionel, Ioan Sângeorzan.

Dânsul e evreu?

Nu, nu, a fost creștin, au plecat în America, de aia...

Dânsul cu ce se ocupă?

El a fost tehnician, pentru că nici el nu a făcut...a început dreptul la Cluj, că era din Bistrița, și făcuse liceul la Nasăud, și pe urmă s-a dus la facultate la Cluj, a izbucnit războiul și l-au dus pe front, el a fost pe front la început.

În ce armată, în armata română?

Română, română, dacă el era român, însă el a fugit, că el a fost în Bistrița, erau deja hortiștii, și el a fugit de acolo, și locuit la noi, noi aveam trei camere, și ultima cameră era complet separată, și atunci am închiriat-o, și s-a nimerit fratele lui, nu știu cum a auzit, sau mama a avut un misit care umbla așa, care se ocupa cu asta, cu închirieri de casă, tot un evreu, și ăla nu știu cum l-a cunoscut pe fratele lui Ionel, și a venit Ionel la noi, că Ionel tot pe strada Prundului a stat, care acum se chemă iar Prundului, că s-a chemat 13 decembrie, și ...

Dânșii s-au căsătorit doar civil bănuiesc, religios n-au avut cum?

Nu. Nu.

Și sora dvs, când au plecat în SUA?

În SUA, Cornel a plecat în 75, asta țin minte, cam după doi ani parcă, după el.

Și acum stau în Philadelphia, nu în Milwaukee?

Nu, au poposit în Phipadelphia că acolo e verișoara mea care era fiica lui uncles Joe, adică mai este, vai de mine, Sophie o cheamă.

Și acuma?

Acum ei stau în Milwaukee, că s-au dus după fată, întâi a plecat fata.

Stați s-o luăm pe rând; dâșii au doi copii mi-ați spus?

Nu, ei au unul, pe Doina, de-aia i-au dat numele de Doina, pentru că Sângeorzan nu...puteau să-i dea și ei un nume italian cu avem noi, știi, ca să ne încadrăm în nomenclatură română, pentru că și noi avem, Angela e cu honoperl, numele evreiesc, nu știu cine a fost.

Deci au o fiică, Doina. Ea a plecat înainte?

Ea a plecat înaintea Angelei.

Când?

Cu un an sau așa ceva înainte.

1976 ar fi?

Așa ceva... stai, nu știu dacă nu a plecat înaintea lui Cornel, Cornel a plecat în 75, și ei au plecat ...de ei nu mai știu, de Doina și Petrică, că ei s-au dus în Canada, că el e medic.

Petrică cine este, soțul ei?

Poftim?

Petrică cine este?

Petrică e soțul lui Doina.

Cum îl mai cheamă?

Vecsler.

Cum se mai numește Doina acuma?

Doina? Vecsler!

Doamne, cred că am obosit eu!

Ai obosit, ai obosit!

Și..așa, asta am terminat...Doina cu ce se ocupă acuma?

Doina e casnică, pentru că și-a crescut copiii, așa e acuma moda acolo, să faci doi copiii, un băiat și o fată, și și-o stricat, că era talentată, acuma nu știu, ea zice că nici nu era, că am vorbit, mă mai sună și ea câteodată, că o iubesc ca pe fata mea.

Doina în ce an s-a născut?

În ...nu în 49, e cu 3 ani mai mare ca Cornel, Cornel s-a născut în 49.

Da, deci înseamnă 52.

Da.

Spuneți-mi un pic, când au venit legile anti-evreiești, în 39, cam atunci au venit, ați avut de suferit de pe urma lor? Dvs. sau familia?

Deocamdată familia nu, am avut noroc, de aia, că am venit în Brașov, că rude de-ale noastre au fost omorâte chiar în pogrom.

Cine?

Un văr de-al tatălui meu, adică era soțul verișoarei tatălui meu cu fiul, pe care îl chema ca pe tatăl meu, Șaia.

Cum se numea acel văr?

Ăla se numea, îl chema gust.

Gust Menzel?

Nu, era văr cu tată-meu din Iași.

A, deci era căsătorit cu o verișoară ..

Verișoara tatălui meu.

Și se numea, numele de familie?

De familie îl chema Gust, și pe fiul lui, după ce a murit tatăl meu s-a născut fiul lui, îl chema tot Șaia, ca pe tatăl meu.

Dar dvs. direct, la locul de muncă, ați avut probleme?

N-a mai fost în locul de muncă, eu în 38 am venit aici și întâi m-am ocupat de copiii, adică am avut niște eleve, fetițe mici, prima dată pentru că încă nu eram, eram fără mobila, am depozitat mobila la Iași, am depozitat pe bunica la o rudă de-a ei, un fel de nepoată, și noi am venit aici și am stat în cameră mobilată.

În chirie?

În chirie.

Și nu v-ați angajat, ați dat lecții particulare?

Și când s-a angajat sora mea, am avut noroc, că ea s-a angajat la uzina Electrica, și ea a ținut atunci toată casa, că mama și bunica n-au avut pensie.

Și mama n-a mai lucrat?

N-a mai lucrat...a avut și mama, a dat în ziarul german, că mama știind bine germana, era liceul german, era școală primară germană, mama a dat anunț în ziar, și au...veneau, la mama veneau copiii acasă, din cursul primar sau chiar și din liceu, până a depistat-o o săsoaică, săsoaicele au fost cele mai mari anti-semite.

Deci ea ce făcea, dădea lecții?

Dădea lecții, medita copiii, acasă, pentru școală.

Și ce s-a întâmplat când...

A aflat...mama era bine, și fetița redactorului șef de la...era cronică Kronstadter zeitung, atunci și redactorul Ștef de acolo, când a aflat săsoaica aia, s-a dus și a făcut scandal la școală, la ziar probabil, nu știu dacă l-au dat, Kaiser il chema, nu știu dacă l-au dat afară sau nu, dar pe fetița lui, mama, ca recompensă, o prepara...la noi așa se prepara, când eram copii, și tinerii, adolescenții, asta, se preparau, nu se mediat cu m se spune acuma, și mama o prepara pe fetița lui Kaiser, și am avut și eu două eleve, era...

Ce le preparați?

Lecțiile de școală, matematica, cursul primar...

A, orice aveau nevoie?

Orice aveau nevoie, că erau în cursul primar.

Și vă plăteau, deci din asta luați niște bani?

DA, ne plăteau, cum se plătește și acuma.

Și de angajat când v-ați angajat?

De angajat nu s-a putut, nu m-am mai putut angaja, până în 44, nu am mai fost angajată, am fost șomeră.

Și în timpul războiului, numai din ...

Câta durat războiul nu m-am angajat, nici nu m-am măritat, mi-a pus soțul meu, soră-mea, nici aur n-am avut, mi-a pus soacră-mea în deget inelul, verigheta de logodnă, și am așteptat până s-a terminat complet războiul.

A, și v-a întreținut sora?

Ne-a întreținut pe toate trei.

Deci ea n-a avut probleme să-și piardă slujba?

Nu, nu, ea n-a avut probleme pentru că era, uită-te, am, să-ți arăt ceva, tot din..

Vreau să vă întreb tot așa, pe casetă, cum de a putut să-și păstreze slujba, evreică fiind?

Nu se știa la slujbă?

Casetă III

Din ei, dar nu era militant, avea și ăla o soție turcoaică, ...

Aia nu e așa important; spuneți-mi un pic, să acoperim așa, când l-ați întâlnit pe soțul dvs.?

L-am întâlnit, zău dacă mai țin minte, l-am întâlnit aici sus, la etajul doi, era clubul Ahva al evreilor.

Cum se numea?

Ahva.

Ahva?

Ahva, da, e un cuvânt ebraic, dar nu știu ce înseamnă.

Sincer nici eu. Era sionist?

Nu, nu, n-am fost sionistă nici eu, niciodată. Mama a ajutat, mama a ajutat, dacă vrei să știi, a ajutat și ajutorul roșu, a ajutat și o rudă de-a noastră, din ăștia, din Bughici, în închisoare, și mai erau evrei în închisoare, și mama totdeauna a ajutat cum a putut.

Și soțul dvs. l-ați întâlnit aiciea?

Aici, aici.

În ce an v-ați căsătorit, în 40 și?

Noi ne-am căsătorit în 44.

În 44?

Da, cum s-a terminat războiul, după ...în 44. In 29 octombrie...

Și erați de mult timp împreună?

Eram, ne-am întâlnit când am avut eu...din 40 eram prieteni.

Și a contat că era evreu? Adică v-ți fi căsătorit cu un creștin?

Cu cine?

Soțul dvs. era evreu.

Da, sigur că da.

A contat acest lucru pentru dvs., v-ați fi căsătorit cu un creștin, de altă religie?

NU mi-a plăcut altcineva, numai el, el a fost și primul și ultimul, aproape 60 de ani. De când l-am cunoscut, adică 60, 2003 fără 60, fă socoteala, atunci...Din 1940 ne-am cunoscut, aici sus, la asta, că a fost nu...făceau baluri.

Aici?

Da, n-am făcut nici o nuntă.

Nici religioasă?

Adică numai la ...nu, n-am făcut religioasă că n-am avut bani, păi eram șomera, și el era tot șomer.

Costa bani?

Șomer, 4 ani a fost și el șomer.

Și costa să faceți la sinagogă cu rabin?

Sigur, vai de mine, și fusese elevul preferat al doctorului Deutsch, care a fost rabinul dinainte...

DA, știi. Și de aia nu v-ați căsătorit religios?

Da.

Spuneți-mi un pic de dânsul, mi-ați spus că venea din Budapesta?

Din Budapesta, da, s-a născut acolo.

Și pe părinții lui mi-ați spus că i-ați cunoscut, pe tatăl lui nu?

Ba da, cum să nu, cum să nu.

Și pe tatăl lui?

Da, domnul Menzel era...

Aici în Brașov?

DA, era director comercial, era contabil șef, nu știu cum se spunea, era Offa, tot o întreprindere de lemne, cu capital, cu capital elvețian.

Și mama lui, vă înțelegeați bine cu ea?

Da, la început nu prea, că nu-i plăcea...nu...ți-am povestit, eu nu o...n-am putut niciodată să zic că mă prefac, știi, să mă prefac, ninini, ninini, celelalte, fetele de limbă maghiară, Menzel neni, și nu știu ce, se duceau s-o viziteze, știi...

A, pretendentele!

Pretendentele celelalte...

Mi-ați povestit că soțul avea un caiet cu pozele...

A, un album, mai este albumul, pe urmă i-a trecut, știi, noroc că am avut răbdare.

Era un bărbat arătos?

Poftim?

Era un bărbat frumos, dacă...

Foarte frumos, stai să vă, nu am aici, uite, aici nu e bună...

Soțul dvs. ca ce a lucrat după război?

El a lucrat la prețuri, ca economist.

Deci ca economist.

Da.

Și știți cât de religioasă era familia dânsului?

Soacră-mea era mai religioasă, socru-meu nu, socru-meu s-a și botezat, s-a împrietenit cu preotul reformat, și pe urmă când deja am fost nora lui, și asta, socrul mei mă simpatiza, așa, că discutam cu el, vorbeam nemțește cu el, că știam mai bine și el, era din ...de fapt nu știu dacă se născuse la Belgrad, sau nu știu cum, dar a locuit, a crescut, la Orșova, în Iugoslavia, orșova atunci era în ...

Iugoslavia. Și cum s-a...

Și după aia, că el a studiat la Seghedin școala superioară de comerț, că și acolo era, și pe urmă a plecat la Budapesta, erau chiar un fel de rude cu soacra mea, pentru că s-au întâlnit acolo, soacra mea a povestit, se ducea lumea, pentru că se încălzea cu lemne, ca să facă economie, se duceau și femeile, se duceau la...cafenea, ca la Viena, se duceau la cafenea, și acolo era muzică.

Dar spuneți-mi un pic, asta m-a interesat, cum de s-a botezat?

Cum s-a botezat, foarte bine s-a botezat...

Aici în Brașov?

Da, s-a dus la o...a, ce scandal a fost, soacră-mea nu știu câte săptămâni n-a vorbit cu el, era religioasă, dintr-o casă...când trebuia să vină mama ei în vizită, schimba vasele, avea vase separate pentru mama ei, erau foarte credincioși, cu toate că au fost din Budapesta.

Și cum de s-a botezat, știți?

El...din cauza când a început oscilația asta anti-semitistă.

Războiul, i-a fost teamă probabil?

I-a fost teamă, și primul care a fost dat afară, pe urmă a fost rechiziționat aia, n-a mai fost aia a elvețienilor, au fost naționalizate.

El la ce religie a trecut, la reformați?

La reformați, și zic eu, de ce te-ai dus tocmai la reformați, am întrebat și eu așa, ca să fiu și eu amabilă cu el, zice el, pentru că...a, de ce te-ai botezat, zice el, pentru că la evrei trebuia să te speli pe mână prea mult, asta era adevărat, adică dacă ieșai din rugăciune, eu cu bunicii m-am dus, că eu de fapt am fost la sinagogă din fragedă copilărie, bunicii mă luau cu ei, că mama pe urmă a început să se ducă, se clădise templul modern la Iași, și soția rabinului, era un rabin tânăr, era o fostă colegă de școală și prietenă a mamei, și așa ca ea acolo a început să meargă iarăși la...

Și dvs. mergeați cu bunicii?

Eu mergeam cu bunicii.

Dar cu bunici mergeați în fiecare sâmbătă sau...

NU, nici bunica nu s-a dus sâmbătă la ...numai bunicul.

Așa, am înțeles.

Dar de sărbători mă duceau cu bunicii, că ei aveau acolo cunoscuți, toți, și la ora 10, nu știu dacă acuma mai e obiceiul asta aici, că la ora 10 ei /...se făcea osnemes, cum se spunea e idiș, adică pauză, se făcea o pauză, că nu putea să stea oamenii de dimineață până la prânz, și aveau totdeauna câte un cunoscut care locuia mai aproape de sinagogă și îi invita. Atunci se întâlneau cu cunoscuți vechi, și ăla a fost vecin...

Spuneți-mi vă rog, revenind la soț, dvs. cu soțul și cu fiul ce ați respectat în familie, ați respectat tradiția, sărbătorile?

Nu... am respectat-o sporadic, pot să spun, pentru că...plăteam, plăteam, plăteam cotizația, Zoli plătea și pentru el, și pentru bătrâna, pentru soacră-mea.

Dar vinerea aprindeați lumânările?

Atunci eu nu aprindeam lumânări, nu aveam timp.

Și de sărbătorile mari...

Le sărbătoream...nu ni se dădea liber atunci, când a fost comunismul nu s-a dat liber.

Deci în perioada asta a comunismului n-ați prea fost la sinagogă?

Am fost, după aia m-am mai dus, și mai mult, îți spun sincer, participam, veneau de la București, veneau niște oameni foarte culți, evrei, și țineau aici conferințe, la templu.

Și mergeați acolo?

Mergeam acolo, că aproape la toate conferințele mergeam.

Asta fiind în timpul comunismului?

Fiind în timpul comunismului.

Deci n-ați avut probleme să nu mergeți, cu Securitatea, să nu mergeți la sinagogă, chestii din astea?

Nu, uite nici acum nu m-am dus, am luat, am o carte a soacrei mele, nici soacra nu se ducea. Ea nu se ducea din cauză că socrul s-a rupt de dâșii, și nu s-a mai dus, dar am o carte care e jumătate scrisă în ebraică, ebraica veche, pentru rugăciuni, și restul în ungurește, eu în ungurește știu să citesc, chiar dacă nu...nu ebraica, ungurește.

Da, ebraica e mai greu. Vroiam să vă între un pic, revenind, după război dvs., scurt doar, ca ce ați lucrat și unde?

Eu am lucrat ca secretară, primul serviciu care l-am avut după război a fost Frankcafea, aia era tot o întreprindere elvețiană; ce este, atunci...dumitale nu știi, că nici nu erai născută, e acolo...atunci, nu acolo, atunci începuse o campanie să nu se mai corespundeze în limba germană, îți închipui ce idioție a fost asta, ce a fost de vină toată limba germană, toată literatura germană, cu Goethe, toți ăia...

Din cauza războiului?

Din cauza războiului, că ce au făcut...dar n-au făcut toți germanii, cu Hitler și camarela lui cu tot.

Și dvs. ați fost acolo secretară?

Am fost secretară, pentru că eu știam și germana și franceza, și directorul era neamț, Zender îl chema, dar avea o soție franțuzoaică, și...

Vă înțelegeați cu amândoi?

Da, și secretara era o săsoaică, și el când dicta, era o fată foarte capabilă, ea probabil scria, știa și stenografie, ea scria în limba germană ce dicta directorul, eu traduceam în limba franceză, și corespondența mergea în limba franceză, și ca să fiu sigură, m-am introdus la soția lui, era, vai, ce femeie, eu nu știu cum au putut aștia, cum a putut ea să-l ia, era așa un tip acru, era băiat frumos, așa cum spun eu acum, pentru că era tânăr, și și ea era așa de drăguță, de amabilă, păi mă împrietenisem cu ea, mă duceam la ea, să vadă dacă am scris bine, dacă am tradus bine scrisoarea, că era cam greu să traduc din germană în franceză.

Și după aceea unde ați lucrat?

După aia am lucrat, a existat centrocopul, am lucrat acolo un timp, însă a trebuit...până...a, după aia am lucrat la uzina electrica, că de la ...că aștia s-au desființat, aștia, Frankcafea, că Zender îi era frică de ruși, murea de frică, și el a plecat cu soția și aici s-au desființat birourile, că aici era o centrală de fapt era la București, și el a plecat înapoi în Elveția, nu știu.

Și ați trecut la Electrica?

Nu, eram tânără căsătorită, nu era să las soțul aici, el abia primise înapoi serviciul.

Soțul?

Da.

Nu, eu vreau să aflu dar așa scurt, ca ce ați lucrat și unde.

După aia, am lucrat la uzina Electrica, întâi la facturare, după aia la...am fost secretară.

Așa, și de acolo..

Și de acolo, de acolo cred că am rămas acasă, copilul nu era bine îngrijit, socrii mei n-au vrut, socrul meu n-avea răbdare, era mai în vârstă decât soacră-mea, era o diferență de 10 ani, aproape, și ei n-au avut timp, și era soacră-mea, a stat 30 de ani în comun, că au avut locuința lor, în 40 ei s-au mutat aici cu soțul meu, de aci l-am luat pe soțul meu de soț, și ei au ...

Numai un pic.

Da, Cornel și-a recăpătat serviciul lui la fabrica de cauciuc, și eu la uzina Electrica, or în 48 nu aveam încă copilul, a fost el trimis, aveau nevoie, era nevoie de oameni. El s-a făcut membru de partid.

Soțul?

Da.

De ce?

Era nevoie în tot, în toată organizarea țării, în tot, nu erau membri de partid mulți.

Dar a fost obligat?

Nu.

Așa a vrut el?

Așa a vrut el, era idealist, și...

Credea în comunism, în ideologie?

El a citit mult, probabil că l-a citit și pe Marx, Marx n-a fost comunist, uite, stau eu acum și mă gândesc, noaptea, oare Marx a fost comunist, n-a fost...

E o diferență foarte mare între ideologie și ce-a ieșit.

Așa-i?

De la cer la pământ.

Lui i-a plăcut însă foarte mult, mama avea cartea asta, nu știu de unde, ori o cumpărase, ori nu știu, „Tinerețea lui Marx”, eu n-am apucat să ...pentru că când am fost în servici, nu prea am avut timp să citesc.

Fiul dvs. s-a născut în 49, pe dânsul l-ați crescut în...cât de cât în tradiția iudaică, sau mai puțin? A avut Bar Mitzvah?

Nu.

Cornel nu?

Nu știu de ce nu i-am făcut Bar Mitzvah, el n-a vrut, el n-a vrut, el n-a vrut, nu știu, nu l-a interesat. Uite, aici e, e ultima fotografie din...de la bacalaureat, adică când s-au absolvit.

Și el nu era deloc interesat de iudaism, adică se considera evreu?

Da.

Dar nu-l interesa sinagoga, sărbătorile?

Nu.

Nu sărbătoarea nimic?

Nu. După aia, și acum, am găsit, uite, și aici e tot sora mea, când a fost deja în America, acolo nu știu dacă a fost asistată sau nu, ea s-a dus acolo și s-a înscris.

Ce vroiam să vă întreb, dvs., după ce a venit la putere comunismul, ați fost nevoită, sau ați vrut să fiți membră de partid?

Am intrat în servici, îți spun sincer, soțul a vrut ca eu să intru în partid, că dacă el e în partid, să intru și eu. Nu prea am avut, că mama mea nu era...mama nu s-a înscris în partid niciodată.

Dvs. v-ați înscris pentru că a vrut soțul?

Pentru că s-a înscris și el, și m-am gândit că el se duce la ședința lui, și eu mă duc la ședința mea, așa că nu...nu am militat.

Nu era obligatoriu să ieșiți la paradele astea de 23 august?

A, la astea da, cum să nu.

Ieșeați?

Cum să nu, la 23 august, când era 1 mai și 23 august am fost, cum să nu, dar ...

Era obligatoriu.

Era obligatoriu, că dacă nu te duceai...

Te lua la ochi.

Te lua la ochi. Eu eram secretară, știi, și dacă eram secretară, aveam o oarecare răspundere, că trebuia să fiu, să aibă încredere în mine, că treceau anumite cărți, anumite acte treceau prin mâna mea fiind secretară.

Deci aveai post de răspundere.

Pe urmă, am plecat de la uzina Electrica la București, pentru că soțul a fost chemat la...în 48 a fost asta, și acolo am rămas gravidă, ne-au dat locuință...

Deci ați locuit în București?

Poftim?

Ați locuit în București?

Am locuit, am locuit, vreun an și ceva, da, Cornel a avut 10 luni când ne-am dus pe urmă la Târnăveni, că Târnăveni... soțul ținea de ministerul, pentru că a fost, că venea de la fabrica de cauciuc, ținea de ministerul chimiei.

Și el se tot muta cu serviciul?

Poftim?

El se muta cu serviciul?

El, și eu cu dânsul, dar nu...

Normal.

Mai ales că era copilul mic, ei au vrut, ministerul de externe, eu am fost la ministerul de externe, ar fi putut și el să ajungă ceva, dar ar fi fost răspunderea prea mare, știi? Ar fi trebuit să mă fac o comunista nu știu cum, cu toate că era ...erau atâția evrei, era pe timpul lui Anna Pauker, nu știu dacă ai auzit de ea...

Da, știi de ea.

Erau atâția evrei acolo, că eu mă duceam acasă și povesteam mamei, mama era la mine, ea mi-a crescut copilul, până am plecat...

Mama rămăsese în Brașov?

Mama a stat în Brașov la sora mea, i-a crescut pe sora mea, pe urmă ei au plecat la București, a fost așa un schimb, că dacă știam că ei vin la București, Sangeorzenii cu mama, că mama i-a crescut pe Doina și pe urmă pe l-a crescut pe Cornel, dar numai până la 10 luni.

Dar la Târnăveni cât ați stat?

Ai de mine nici nu mai țin minte, Zoli s-a transferat de la Târnăveni, și acolo era șef serviciu financiar, și am venit la Brașov, Cornel s-a îmbolnăvit acolo, când a fost mic, și a căpătat de la apă, nu aveam apă curentă acasă, aduceam din parc apa, a trebuit să țin servitoare, am renunțat la servici, acolo eu m-am transferat tot la un...stăteam la un...o colonie, era o colonie, uzinele erau mult mai departe, că acolo erau uzine toxice, se făcea carbid,...

Și de la Târnăveni v-ați întors în Brașov?

Ne-am întors în...nu ne-am întors în Brașov, a căpătat Zoli, totuși...Zoli e soțul, totuși a profitat, nu știu dacă a profitat sau nu, că el a fost foarte conștiincios, cinstit, așa, știi, a avut un prieten, care și-a...dar ăla a plecat în Israel, nu Zoli, Stern era aici, un activist de partid, și erau prieteni încă din tinerețe, mergeau în excursii, că erau, era o societate aici, Ivria, de evrei...

Am auzit de ea.

Care era și un ..un, zi pe nume, cum îi spune, unu cu fotbalul, era și un club de fotbal, Ivria, evreiesc, era...până au venit holocaustul.

Și ce era cu tatăl și serviciul? Cu soțul și cu serviciul?

El a venit la Brașov, el de fapt se transferase, dar postul lui nu era liber, se transferase la Steagu, la actualul Roman, și după aia a ajuns totuși la Roman, i s-a recunoscut transferul, și...însă între...

Și ați rămas în Brașov?

Și de atunci am rămas în Brașov.

Asta vroiam să știu.

El a ajuns la asta, la Roman, la Roman nu i-a convenit, asta, situația, erau locuri, unde, vezi, acum a reiese, peste tot era corupție, și noi nu ne-am dat seama, noi nici atâta.

Și dvs. după ce v-ați întors în Brașov ați lucrat din nou?

Am lucrat din nou, am lucrat, m-am dus, că locuiam pe Bălcescu, și vizavi era cooperativa Sârguința, și m-am dus acolo ca dactilograf. Și după Sârguința, fiind la Sârguința, am știut de un post de secretară vizavi în Cazarma Neagră, la construcții, și ei m-am angajat, când a ieșit...a fost o tânără, care era ...avea copilul mic, și avea orar redus, și m-au angajat pe mine, ea s-a dus la tehnic, ea ca dactilografă, și eu am fost acolo...

Secretară sau dactilografă?

...ca dactilografă, nu, ca secretară, de fapt pe schemă era secretar-dactilograf. Uite, așa face tot mereu, becul ăsta., nu e becul, e lampa.

V-ați gândit vreodată, dvs., familia, să emigrați în Israel?

Dragă, în Israel, nu ne-am gândit, nici băiatul de aia nu s-a dus în Israel, din cauza climei. Profesoara mea de pian, care era evreică, și era o artistă, a avut și concerte la Budapesta, și tot, ea s-a dus în Israel, când a început tot bairamul ăsta aicea cu Antonescu și cu tot, și n-a putut sta acolo din cauza climei, făcea astm, și de aia nu ne-am dus, că soțul meu nu suporta clima caldă.

Înțeleg.

Știi, el a crescut aici, și n-a...de aia nu ne-am dus, și ne-am gândit ce să facă el, limbă nu știm, și în America, eu știam limba, soțul nu știa așa bine limba, dar eu o știam mai bine, și atunci în cel mai rău caz, băiatul era deja mai măricel, puteam să mă duc baby-sitter, că așa am fost la București, și în timpul holocaustului, adică în timpul lui Antonescu, în timpul..adică atunci ni n-am știut de holocaust, n-a știut nimeni, până nu ne-am împrietenit cu o nemțoaică, care a spus că ei n-au știut, sau poate că ne-au spus nouă așa pentru că eram evrei, ținea foarte mult la noi, Hedi, și n-au știut nici mulți nemți, știau că sunt lagăr, dar nu știau lagărele morții.

Vroiam să vă întreb, în perioada cât a fost holocaustul, cât a durat războiul, care era viața, era grea, trebuia să vă ascundeți?

Nu să ne ascundem, pur și simplu era legal totul, nu trebuia să ne ascundem, aveam drept la pâine și la alimente, la lapte, că astea se dădeau așa în magazine, cu cartela, numai până la ora 10.

Dar altfel nu ați avut de suferit?

Dar n-aveam voie să mergem înainte de 10 la cumpărături.

Evreii?

Evreii.

De ce?

Așa, că eram evrei, ca să nu luăm, să nu facem speculații, știi, că se zicea...era așa o modă atunci, că evreii fac afaceri, și se gândeau, cumpără de la molkerei și se duce și vinde la altul mai scump; eu asta bănuiesc eu, asta e părerea mea, că mama, mama mea, cum aveam pe bunica la noi, și bunica atâta mânca, era bătrână, acum nu mai, avea 76 de ani, dar a suferit, bunicul a murit, au plecat surorile și nu le-a mai văzut, n-a știut nimic de ele, a avut o viață tristă oarecum.

Vroiam să vă întreb de bunica...scuze, ziceți.

Și mama se ducea la...era molkerei în piața prundului, era o molkerei cu o săsoaică care vindea...

Molkerei ce înseamnă?

Molkerei, era...molkerei înseamnă lăptărie, știi că moken, vine de la molken, că molken se mulge vaca. Și era o societate, avea și unt, avea de toate. Și mama se ducea, dar la 10 închidea, să nu vie evreii.

Dar la 10?

La 10 dimineată, înainte de masă, lumea se ducea devreme, creștinii, și mama se ducea și ea, și o cunoștea aia, a recunoscut-o că e evreică.

Cum? Probabil o cunoștea.

După oală cred. Și mama, în fine, mama s-a împrietenit cu niște țărance de la Stupini, și pe urmă s-a ar anjat totul, au avut, țărancele ne aduceau lapte, că în piața Prundului era, asta, piață, era piață, era și aici piață, toamna era mare aici, în piața sfatului.

Vreau să vă întreb, când a murit bunica în Brașov, a fost înmormântată la ortodocși mi-ați zis. Cine a spus kaddish la înmormântare?

Poftim?

Cine a spus kaddish la înmormântare?

Cineva de la comunitate.

Și la mama la fel?

Mama n-a murit aici[] vroia să spună ceva, și avea așa o, parcă ar fi avut o astmă, când intram eu în camera ei, că ea a avut camera ei, și...

Și până la urmă a fost în cimitir?

Până la urmă a ajuns la cimitir...a fost dimineată, și eu am dormit cu sora, că au avut două apartamente, că la început Doina a stat cu soțul ei, la socrii ei, și au stat în apartament, tatăl lui Petrică, adică socrul...nu, de când a murit soțul meu, eu nu mai pot să scriu, patru ani eu n-am mai scris la nimeni, am o prietena care locuiește la București, și părinții ei tot acolo sunt...

Dar cum de ați incinerat-o pe mama? A fost dorința ei sau ...?

A fost dorința ei, și pe urmă l-am incinerat pe socru-meu, care tot a avut dorința asta, pentru că el a fost, așa, cam ipohondru, a fost și bolnav, în tinerețe, și a fost așa că citea și el[]

E o întrebare care nu v-am pus-o data trecută, unde stăteați cu mama dvs. ce vecini aveți, creștini, evrei, cum vă înțelegeți?

Dragă, unde am stat cu mama mea la Iași, majoritatea erau evrei, așa s-a nimerit, nu că...dar am avut și creștini, foarte buni, și mama a fost, chiar era o moșiereasă, era în apartamentul în care am locuit noi la început când ne-am mutat acolo, mai trăia, că tatăl meu n-a apucat să se mute în casa aia, dar trăiau bunicii, și am avut chiar în apartament, soțul ei era probabil inginer agronom, eu nu știam atunci ce-i aia agronom, mie nu-mi ...nu ajunsesem la școală cu lecțiile până acolo, și...

Se înțelege bine mama cu vecinii?

Da, mama pretindea să fie respectată, mai ales că era o femeie singură, știi, dar în general nu au fost cazuri așa, de...

Era mai apropiată de unii vecini, sau nu avea timp de socializare?

n-avea timp, și nu era societatea ei, ea a avut o societate, niște prietene mai intelectuale decât ceilalți, poate că și ceilalți au fost, dar nu avea timp, și era casa aia veche, veșnic trebuia reparat câte ceva, era o gospodărie, erau bunicii care trebuiau să aibă grijă de ei că ei aveau prăvălia, era doi copiii de care trebuia să aibă, erau două fete...

Avea o grămadă de lucru...

Avea de lucru, și nu era timp să aibă ...să meargă, sau cum erau altele, chiar cum era soacră-meu, jucau cărți, bridge, chestii din astea, mama n-a avut timp de din astea.

Acum o să sar un pic unde am lăsat-o data trecută, la perioada aceea a comunismului.

Da.

Spuneți-mi un pic, dvs. nu ați avut probleme din cauză că sunteți evreică la locul de muncă, sau...?

La asta nu, în timpul comunismului nu.

Și fiul dvs. ați simțit vreodată că a avut probleme cu școala, sau la școală din cauza asta?

N-a avut nimic, pentru că el a urmat școala germană de la grădiniță, și a fost apropiat de toți copiii, atuncea nu era încă ...până în război, el nu a simțit, cu toate că el a terminat în 33, când a venit Hitler la putere în Germania, și aici tot nemții, nu numai aici....

De fiul dvs. vorbim acum?

De fiul meu, da, fiul meu a urmat școala, a fost foarte mic...a rămas prieten cu ei până a murit, în ziua în care a murit, încă l-a mai chemat unul din ei, cu care era foarte bine, ăla era din Feldioara, și tatăl lui fusese inginer agronom, Kurt respectiv, a scris o carte despre un fel de monografie a statului Feldioara acolo a fost cetate o dată.

Da. Am o nelămurire, fiul dvs. se numește Cornel.

Da.

Eu aici am notat că s-a născut în 49.

DA, da, la București, eu atunci lucram...

Da, că mi-ați spus ceva de anul 33 ...

Soțul meu.

A, de soț vorbești?

Soțul meu a terminat liceul în 33, însă până, deja începuse hitlerismul și toate astea, și deja au avut influență asupra sașilor, dar a fost clasa lui, eu am, da nu știu dacă vrei să reții, ei în fiecare an după ce s-au întors ăia, după ce s-a făcut pace și tot, au sărbătorit, acești foști elevi, foști colegi...

Aniversare?

Aniversarea, bacalaureatului, că altfel ei au mers fiecare tot pe drumul lui, Și mulți au fost duși în 45, duși de aici în Brașov, să refacă Rusia, nu știu care a fost logica, că în fond nu sașii de aici au distrus Rusia cu războiul.

Da, revenind un pic la fiul dvs. dânsul ce facultate a făcut?

El a făcut trei în facultate de utilaje pentru construcții, era în cadrul asta...Institutului, așa parcă era, institutul de construcții, așa era în București, și nu a...

L-a terminat?

Nu l-a terminat, că am vrut să-l aducem, și am mai încercat o dată, dar el deja se obișnuise acolo, însă am vrut să-l aducem în Brașov, și ar fi trebuit să dea și secretara...bine, nu putea să știe secretara ai toate, cu toate că am stat 5, și probabil că ne cunoștea, dar n-am insistat, trebuia să mai dea o diferență de 6 examene, între politehnică, cum era deja la Brașov, și construcții, de fapt el tot utilaje, tot cu un fel de TCM a studiat.

Și până la urmă a rămas la București?

Pe urmă, și l-am ținut un an acasă, n-a stat degeaba, a făcut niște traduceri, de scriitor...

Din ce traducea?

Din germană, pentru că limba lui, a două lui limbă maternă era germană...

În română?

În română, era foarte talentat și la românește, și la ...

Pe soția dânsului când a cunoscut-o? Și unde?

Acolo, la Philadelphia.

A, numai după ce a emigrat?

Numai după ce a emigrat.

Dânsul în ce an a emigrat, cred că mi-ați mai spus?

În 75.

Și a cunoscut-o în Philadelphia. Dânsa este americană sau româncă?

Nu e de origine română, tocmai sora mea a cunoscut-o pentru că și sora ea când a ajuns acolo tot în Philadelphia s-a dus, acolo era încă trăia unchiul meu, fratele tatălui meu, și nu știu unde, cum a cunoscut-o Cornel, dar acuma ulterior, mi-a scris o dată, că Erika, Erika de fapt o cheamă..

Știi care a fost numele dânssei de fată?

Nu, nu, Erika, și eu am întrebat-o pe sora mea, așa, de curiozitate, că noi în fiecare săptămână mă suna dânsa, când poate, că e destul de în vârstă și bolnavă, și am întrebat-o, dragă, ce e cu Erika asta, ce neam o fi?

N-ați cunoscut-o niciodată?

Și atunci Angela mi-a spus, sora mea, că i separe că între maghiara și germană.

De ce tot vreo...?

Probabil că erau și ei emigranți.

Probabil; s-au căsătorit, nu? Nu știți dacă sunt căsătoriți?

El un timp nu au fost căsătoriți, Cornel a pierdut încă o partidă acolo, nu acolo, la Paris, când era în curs de emigrare, că totdeauna, emigranții care plecau spre America trebuiau să stea în unul din statele din Europa, probabil că americanii făceau investigații...

Și a stat la Paris?

A stat la Paris, că a fost un văr primar al soțului meu la Paris, era parizian, mai din tinerețe, și...

Ce s-a întâmplat acolo?

Ăla l-a ajutat să rămână acolo.

Mai știți cum se numea acest văr?

Poftim?

Mai știți cum se numea acest văr?

A, pot să închizi ăsta puțin?

Da, sigur.

Da, deci nu știți dacă e căsătorit cu Erika până la urmă?

Nu mi-a spus niciodată, numi-a trimis fotografie, pentru că a spus că Erika, și-a băgat în cap, nu a folosit expresia asta, Cornel era un băiat foarte decent, vorbea frumos, scria frumos, și mi-a spus numai că Erika susține că nu e fotogenică și nu se fotografiază, și atunci n m-am fotografiat nici eu, că nu era s-o...

Deci v-a dat de înțeles că s-au căsătorit?

Nu, nu mi-a spus niciodată, o singură dată mi-a scris, că ești singur, că probabil ea locuia la părinții ei, că și părinții ei erau în Philadelphia, și el locuia, avea, când a venit ca emigrant i s-a dat o garsonieră, și nu știu cum s-au întâlnit, asta nu mi-a spus niciodată, dar atâta mi-a spus acuma, lucrează amândoi la stat. Pentru că Cornel a lucrat la particulari, cum și-a găsit, trebuia economie...

Și acum ca ce lucrează?

Lucrează la Washington, nu știu ca ce.

Acum locuiește în Washington?

N, lângă Washington, dar nu-mi scrie, nu-i scriu acolo, pentru că el călătorește tot mereu, el totuși are certificatul ăla că a absolvit o școală de comerț exterior, că nu era facultate.

Unde a absolvit?

La bucurești, și i-au recunoscut americanii certificatul lui de absolvire.

Și Erika lucrează tot cu el?

Erika o lucrat, că el așa mi-a scris o dată,.

Și Erika lucrează tot cu el?

Erika o lucrat, că el așa mi-a scris o dată, Erika m-a ajutat să, când a ajuns el în America, probabil că s-au cunoscut imediat, nu m-a scris niciodată, mai ales că atunci era și cenzură, și

atât mi-a scris, că Erika l-a ajutat să-și găsească serviciu, și acum eu m-am revanșat și am luat-o pe Erika să lucreze cu mine.

Dar nu știți concret?

El călătorește, știi, probabil, i-am spus o dată, te-ai făcut voiajor, și s-a supărat.

Dar nu știți concret ce lucrează?

Nu. Dragă, astea sunt chestiuni de stat, ei lucrează la stat, și asta e top secret.

Înțeleg. Copii au?

Nu au, pentru că eu i-am spus, tocmai că a venit vorba așa, că nu locuiau împreună încă, că el mi-a spus, mi-a scris o dată, ei, vii seara, ești singur, și atunci eu i-am răspuns, atunci scriam și eu, și el, corespondam, acuma nu mai are timp.

El n-a mai venit în vizită în România de când a plecat?

Nu.

Niciodată?

Nu, nu, pentru că ce este...i-a fost frică că o să-mi producă prea mari emoții, și mie și lui taică-său, știa că noi suntem cu ...

Și nu v-a chemat nici să mergeți acolo, în vizită, n-ați vrut?

Nu, nici nu s-a pus problema, nu s-a pus problema, dar după ce a murit soțul meu, Erika a început și e să-mi scrie, câteva cuvinte în limba germană, dar nu scrie bine în germană, probabil că în casă, cu părinții ei, sunt de origine germană, sora mea a spus că nu știe dacă maghiară sau germană, a zis ea, dar nici germană n-a scris bine.

Ei, o fi știind engleză cel mai bine.

Poate că s-a născut chiar acolo.

Vreau să vă întreb, când era Cornel mic, și soțul dvs. trăia, respectați tradițiile în casă sau mai puțin?

Mai puțin.

Dar Cornel a crescut știind că este evreu?

DA, sigur, sigur, și socrul meu mai puțin, dar soacră-mea era credincioasă, că și ea provenea dintr-o familie de evrei credincioși.

Și de exemplu ce respectați în familie, lucrurile care le respectați? Care erau?

A, Paștele.

Deci sărbătorile mari? Și spuneți rugăciunea vineri seara sau respectați șabatul?

Eu nu, nici n-aveam timp, că eu fiind secretară, era...aproape că plecam ultima din birou, or pentru că trebuia să expediez poșta, să primesc poșta, că aveam...totdeauna plecam ultima, să-mi las actele pentru a doua zi în ordine, să nu încep de dimineață să caut hârtii sau nu știu ce.

Pe soțul surorii dvs. nu cred că am reținut cum îl cheamă?

Sângerozan, din Sângeorz, Ionel, Ioan.

Și sora dvs. a plecat prima, în 73 mi-ați zis parcă...

Nu, sora mea a plecat după Cornel mi se pare, nu mai țin minte, zău...

Erau anii 70?

Nu, primii au plecat fata ei, Doina, nepoata mea, și cu soțul ei, primii au plecat ei, după ei au plecat Cornel, cred că da, și după Cornel au plecat și ei amândoi, pentru că ei n-au putut, sora mea n-a putut să stea fără fiica ei, așa a fost la noi, și noi am rămas aici că erau o serie de cheltuieli, ei a avut alt statut de salarii, și de asta....și au avut și mașină, și pian, și tot ce au vrut, au avut ce să vândă ca să plece, or noi nu prea am avut ce să vindem, eu am fost cea mică, Ionel,...soră-mea a rămas în casă, cu mama, adică...

Mi-ați povestit, da.

Și noi am fost întâi într-o cameră mobilată, apoi proprietăreașă am văzut că ținea o garsoniera acolo, foarte drăguță, treceam prin curte și vedeam, acolo era un militar, era încă război, abia se terminase războiul, 44...

DA, ne-ați povestit atunci.

Și atunci am vorbit, l-am trimis pe soțul, că el avea mai mult succes la doamne mai în vârstă, era foarte respectuos, și foarte bine crescut.

Și ați ajuns acolo?

Da, era aceeași curte, aceeași proprietară. Ei i-a convenit, că noi...

Și aici trăiți de când, în casa asta?

În Brașov? Din 38.

Camera de care îmi vorbeați acuma, garsoniera, unde era?

Pe Dobrogeanu Gherea, tot în Brașov. Era Dobrogeanu Gherea, era casa cu etaj, a proprietăresei era.

Deci mai întâi când v-ați căsătorit cu soțul ați stat întâi acolo?

Când m-am căsătorit cu soțul meu l-am luat de aici, din casa asta. El locuia aici cu părinții.

Asta știam. Și acolo pe Dobrogeanu Gherea?

După ce ne-am căsătorit, ne-am dus acolo.

Deci acolo ați stat cu el?

Da.

Și aici?

A fost nu concurs de împrejurări: sus, unde am stat, la etajul doi, soțul meu cu familia lui din 40, s-au mutat ei acolo, deja începuseră rechizițiile de camere, ei au stat de fapt, când l-am cunoscut intra-devăr, și a fost ziua lui și ne-a invitat acolo, am cunoscut-o și pe mama lui atunci, cu sora mea m-am dus, nu m-am dus singură, și am găsit acolo...era pe ...

Pe Dobrogeanu Gherea?

Nu, nu pe Dobrogeanu Gherea, pe bulevardul ăsta care se cheamă acuma 15 noiembrie, un pic mai jos de unde începe Matei Basarab. N-ai apucat cofetăria Vari?

Nu cred.

Acolo la colț.

Deci acolo a locuit acolo familia lui?

Familia lui da, cu 4 camere.

După aia când v-ați căsătorit ați locuit pe Dobrogeanu Gherea?

Da, noi ne-am despărțit, ei s-au mutat aici, erau 3 camere, ultima cameră, cum e aici așa, era cu intrare separată, sus acolo era camera soțului, și restul de două camere au fost a socrilor. După aia li s-a luat lor...soacra mea n-a vrut să ne mutăm împreună, socru-meu era o fire mai nervoasă, a fost mult bolnav în tinerețe, și soacră-mea a spus, e mai sănătos să steie tinerii cu tinerii, și bătrânii cu...și a fost o femeie foarte inteligentă, să știi că a fost toată treaba asta, că aici e un tânăr care acuși se căsătorește a treia oară, dacă are minte să nu se căsătorească.

Mi-ați povestit; vreau să vă întreb un pic despre Israel: cum v-ați simțit când ați aflat că s-a născut statul Israel?

Când s-a născut statul Israel? O, atunci eram la ministerul de externe, lucram.

Erați în București?

Eram în București, vai, dar aveam ziarele, că eu le traduceam referenților, că ei îmi arătau niște referate...

Și v-ați bucurat?

Dar cum să nu mă bucur, noi am fost evrei de tineri, și mama, îți spun, că mama a ajutat mulți tineri sioniști care au plecat, înainte ...între cele două războaie, nu numai după război...

Și când au fost acele războaie în Israel, în 67 și 73 aveți deja rude sau prieteni acolo?

Încă nu, soțul meu avea, foști prieteni, că el avea foarte mulți prieteni aici, de la alate licee, a avut mulți prieteni și pe nemți mergea, mergea și cu nemții.

Și cu evreii?

Și cu evreii, și nemții, o parte din ei au plecat cu armata germană, așa că s-a despărțit de el.

Deci nu v-au afectat în mod direct războaiele din Israel?

Pe mine mă afectează și dacă unui soldat evreu i se taie un deget, și asta mă afectează foarte mult, foarte mult; totuși sunt evreică, am crescut așa, și sora mea la fel, cu toate că a avut soț creștin, dar el era obișnuit cu evreii, că el în Bistrița a avut și a învățat la liceul din Nasăud, uită-te, am aici...și în Bistrița erau foarte mulți evrei.

Și sora dvs. acum în familie, fiind creștin, ea evreică, mai ține ceva din tradiție?

Nu, n-a ținut nicio...nu prea a ținut.

Asta vreau să zic, mi-am adus aminte, nu știți dacă mai respectă ceva?

El respectă, el respectă, mai ales că acum...că și Vecslerii respectă, băiatul, i-au făcut Bar Mitzvah, erau acum mai mulți ani de-acuma, mare.

Despre cine vorbim acum?

Despre ...cum spun românii, strănepotul meu, dar nu e strănepot.

Adică e fiul lui Doina?

E fiul strănepoatei mele.

Cum se numește el?

El se numește David, David Robert.

David Robert Vecsler?

Da, așa.

Și vreau să vă întreb, în timpul comunismului ascultați Europa Liberă sau Vocea Americii?

Da. În timpul comunismului nu...da, atuncea da, în timpul lui Antonescu n-am...că n-am avut radio, am avut un radio, ni-l adusesse Ionel, a fost tot timpul cu noi, că locuia într-a treia cameră la noi, și ne ajutam așa, închiriind cameră, ca să putem plăti chirie, și...

Deci ascultați acasă?

El ne-a adus un radio, că n-aveam voie, socru-meu a avut un radio cu 7 lămpi, un Saba, Zoli, era un radio Saba, și i-a luat i-a luat telefonul...

Cine i-a luat?

Din timpul naționalismului, în timpul lui Antonescu.

A, da. Dar în timpul comunismului aveai voie să ia radio acasă?

Da.

Și ascultați acasă Europa Liberă?

Europa Liberă da, o ascultam, uite radioul ăsta ni-l lăsase moștenire o prietenă a soțului meu din copilărie, unde el stătea în timpul școlii, când părinții lui plecau toamna în concediu, că socrului îi era prea cald la Budapesta, ei se duceau totdeauna la Budapesta să se întâlnească cu familia, soacra...Cornel asculta, eu nu, nu aveam, după aia, hai să fac o mărturisire, am cumpărat o Gloria, acum s-a stricat și el, și când am ieșit la pensie, atunci ne-am mai permis, că eu am lucrat în cooperatie, că n-am mai vrut să fiu sindicalistă, că am fost supărată pe sindicate, că când am schimbat serviciul..

Și ce făceați cu radioul?

Ne plimbam cu radioul la băi, am fost de vreo două ori, din cauză că începusem să avem hipertensiune...

La care bai mergeați, la Covasna?

La Covasna, și acolo aveam cameră, am mers de obicei la hotelul sindicatelor, după ce s-a...

Și ascultați acolo?

Acolo ascultam încet, fără asta...întotdeauna.

Cam în ce decadă ascultați, anii 50 sau tot timpul cât au transmis ei?

Nu, nu, după ce...după 50. După ce...și înainte, dar nu aveam timp, eu am avut serviciu, am avut serviciu, stăteam noaptea să fac mâncare, am avut gospodărie...eu nu prea aveam...la socrii mei, veneau prietenii socrului meu, erau așa, câteva perechi, care au rămas din tinerețe la bătrânețe?...

Nu cred că am notat, pe socrul dvs. Cum îl chema, numele mic?

Iulius, Gyula pe ungurește.

Și soacra?

Soacra era Etelka. Etuș neni îi spuneau fetele, când veneau să-i facă curte.

Mi-ați povestit. Spuneți-mi un pic, când a venit revoluția din 89, ați avut ceva incidente, sau a trecut așa/

NU, păi aici a fost chiar securitatea.

Unde?

În clădirea asta, a fost o secțiune, că ei aveau case așa, voalate, ascunse, îmi povestea vecina, că ea stă în partea aia, în partea asta, pentru că cât am fost în servici...

Și ce s-a întâmplat?

Ei veneau aici, unde sunt bucătăriile acuma, jos a rămas crucea roșie, la parter.

Da?

Da. Și vecina povestea că ei veneau în bucătării, ea avea legături, sau avea prieteni cu securiști, nu știu de unde știa ea, după aia mi-a povestit, după 89, în una din serile din 89, a venit la mine unul să-mi ceară, că au găsit jos la parter, până nu au fost ...până nu a venit asta, comunismul, a locuit un medic, un ginecolog chiar era, era jos la parter, doctor Pap, era din Săcele.

Și ce a făcut?

Și ei au găsit acolo diverse hârtii, și cine știe, ăla plecase mi se pare mai demult, o plecat înainte de a veni Securitatea aici, și a venit un tip, acuma nu știu, era pentru revoluție, era contra revoluției.

Dar era securist?

Poftim?

S-a recomandat ca fiind de la securitate?

Nu, Doamne ferește, a venit, nu tiiu pentru ce a venit, dar eu aveam, când eram mai tânără aveam spirit de observație, și am văzut că avea ditamai pistolul aici, dar eu m-am făcut...

Și v-a întrebat de?

M-a întrebat de doctorul Pap, și i-am spus că e la Săcele, că eu nu l-am apucat aici, eu n-am fost,,după aia el plecat, el avea casă în Săcele, și probabil că ..a îmbătrânit și nu a mai lucrat.

Asta a fost tot?

Da, altceva n-a mai fost.

După 89, vi s-a părut că viața s-a îmbunătățit? Față de cum era înainte?

Adică, nu știu, nu prea mi s-a părut....

N-ați simțit...[sf. casetei]

Caseta IV

Am avut doi prieteni, săracii, au murit amândoi, adică o pereche ca și noi, și era în vizită, ne întâlneam, și au ...la ei a ajuns un glonte, ei aveau patul, au locuit acolo unde a acuma, în piața...colț e...

23 august?

...colț aici pe Bălcescu e un bloc cu trei etaje, acolo locuiau ei și chiar cu geamul, din geamuri și balcon, că era așa, o parte mergea spre Tâmpa, o parte era chiar spre Bălcescu, și le-a venit...

Un glonț în casă?

Le-a venit un glonte chiar deasupra patului lor unde aveau o oglindă, și le-a spart oglinda...

Asta vroiam să vă întreb, dvs. și soțul dvs., prietenii apropiați, erau români și evrei, sau mai mulți evrei?

NU prea am avut prieteni apropiați români, mai mult, nu soțul, foste colege, sau foști colegi cu care se întâlnea, dar nu eram în vizită, n-am avut, eu n-am avut timp, așa, că până nu l-am avut pe Cornel, până nu am avut copiii, aici am avut o prietenă care acum locuiește la București, eram tot așa, două perechi tinere, atunci eram tineri, și am mers, în timpul inflației de atunci îmi aduc aminte am fost, și se deschisese atunci, mi-aduc aminte, se deschisese spre Harghita, că era...era inflație totuși, și am ajuns chiar în băile Harghita, în fine, am ajuns acolo într-o cameră, am stat toți patru într-o cameră, și mai modest, așa, ca un fel de han era, dar nu erau și alți chiriași, și ne-au servit, după atâția ani, timp, după ce n-am...după ce n-am mâncat în timpul războiului, am ...ne-a servit hangiul ăla porc, purcel în lapte, adică știi, cum erau porceii, așa, că eu mâncasem niciodată, eu acasă n-am mâncat niciodată.

Dar atunci ați mâncat?

Dar cum să nu!

Și revenind la revoluție, ați zis că acum nu simțiți o schimbare în bine, față de cum era înainte?

Nu, pentru că e inflația asta, din cauza inflației.

Sunt de acord, trebuie să vă întreb pe dvs., dar sunt de acord.

Nu? Dar nu, vai de mine, sunt atâția ...noi n-am fost, nici soțul meu, spirit comercial din asta, nici n-a avut cu ce...

Să începă, da.

Nu, pentru că el a ieșit la pensie, a fost funcționar toată viața, și eu tot funcționară toată viața, așa, cu întreruperi cu creșterea copilului, sau asta, a fost altceva, tot așa, tot m-am lovit de toate, și mi-a mers mai bine pentru că soțul lua o indemnizație de călătorie, i se plătea drumul, i se plătea cazarea, aici, în județul Stalin, era județul Stalin, și atunci banii, salariul lui îmi rămânea mie, că el se aranja așa, ca să nu-l coste prea mult, că el primea plătit și cazarea, și mâncarea, și tot, el a ...

În ziua de astăzi, dvs. mai mergeți la comunitate? Sau mai rar?

Nu merg că nu mai merg nicăieri, pentru că îmi trebuie însoțitor ca să merg; când trăia soțul meu, ne-am dus, ne-am dus chiar și la sărbători, am fost invitați, că se face sâmbătă...

Dar de sâmbătă mergeați amândoi?

Nu, nu, el se ducea, până în ultimul timp, până nu i-a fost mai rău, s-a dus la mynian, mynian știi ce înseamnă, 10 bărbați care fără asta nu se poate face rugăciunea, și așa că ...chiar și la înmormântarea soțului a fost destul de ...nu s-a ocupat nimeni, nu știu, atunci s-a schimbat vicepreședintele, atunci a venit dl Guth, mi se pare, nu ne-a cunoscut, sau încă nu venise ...

Și a venit cineva de la București să spună kaddish?

Acolo, nu, e un bătrân, un domn care știe toată gemara și toate rugăciunile...

De aici din Brașov?

Bercovici, e angajat chiar la...

A, cred că îl știu.

Un domn mai în vârstă.

Și el a spus kaddish?

El a spus, el a spus toate rugăciunile, și n-a fost multă lume, eu n-am anunțat ...am avut așa o durere, că n-am putut, eu de aia nici nu pot să scriu, că dacă îi scriu prietenelor soțului meu, că el ...nu că ne-au ajutat, dar ne-au făcut cadouri, că așa îl iubeau, soțul s-a dus de câteva ori în Germania și au sărbătorit aniversările de Bacalaureat. Și a 60-a, a 60-a n-a mai putut să plece, și a făcut-o aici în Brașov, mai am, nu știu dacă mai am fotografiile, le-am pus la loc. Nu e important, în fine...

Mă rog, e frumoasă ideea; spuneți-mi un amănunt, dvs. primiți acum fonduri de la comunitate, sau de la guvernele austriece?

Ce?

Ajutor, fonduri.

Nu, n-am primit nici un ajutor, că am completat niște formulare, toți evreii care am fost ..am...e ..din ...pentru soțul că el a făcut muncă chiar de, cum spun ei, de sclav, de slave. O făcut muncă de sclav, și eu am cerut o adeverință, și mi-a pierdut-o comunitatea, adică nu eu, încă soțul era în viață și el a început.

De la cine vroiați să luați, să primiți ajutor?

Adeverința am luat-o de la arhivele armatei, el de armată a fost la muncă forțată, și nu s-a găsit aici, i-am spus lui dl. Guth, că trebuie o secretară acolo, a fost, a fost dna Cristorian Clara, nu știu dacă o cunoști?

Da, din vedere.

Ea a fost un timp, ea..am fost și colege, de fapt nu la aceeași întreprindere, a fost la TLCL, după asta s-au desființat, că de aia am plecat eu de acolo...

O întrebare mai am, așa, ca de final, spuneți-mi cu ce vă ocupați dvs. timpul astăzi?

Acum am înțeles că sunteți bolnavă de diabet...

Azi? Dragă, lucrez, de dimineața, îmi fac gospodăria, că nu am, nimeni nu-mi...vine Ida, marți dimineață, nu numai eu, mai sunt câteva femei așa bătrâne ca mine.

Și vine și vă ajută la gospodărie?

Mă ajută patru ore, îmi face mai mult cumpărăturile și-mi spală vasele.

Înțeleg.

Eu am mai ținut o fată, o femeie și a călcat-o o mașină, și i-a zdrobit mâna dreaptă, azi fost la mine, Mărioara, o dată pe săptămână venea, îmi scutura păturile, îmi dădea cu aspiratorul, îmi ținea casa curată, într-o săptămână la mine n-avea cine, că sunt singură, n-avea cine să-mi facă.

Și acum vă faceți singură gospodăria?

Cât pot, Ida vine marți, dar tot așa, o trimit după cumpărături, că nu pot să merg singură, mi-e frică, că am și hipertensiune, și amețesc, de aia am căzut și acolo, dincolo, in cameră, am căzut în cameră, bine că nu mi-a căzut televizorul în cap, rabla aia, că atâta ar fi fost în stare să facă, de văzut văd tot purici, îmi și stric ochii cu el.

De citit m-ați spus că mai citiți, vă place să citiți?

Poftim?

De citit mi-ați spus ca mai citiți?

Da, citesc, până noaptea...

Și ziarul?

Da, sigur, Adevărul, nu, și adevărul, și revista, revista asta e acum foarte interesantă.[]

Soțul dvs. a fost și la școală evreiască?

Păi toți elevii, eu nu m-am dus la școala evreiască să învăț istoria evreilor, și Biblia evreilor.

Dar el a fost aici în Brașov?

Aici în Brașov se ducea, la...era aproape....

Era cum ar veni chederul? Când era el mic?

Nu, el a făcut clasa întâia la Budapesta, și pe urmă celelalte clase a venit la Honterus.

Și atunci când a făcut școala evreiască?

El mergea ore separate, mergea la școala...pe urmă m-am dus și eu, că m-am mutat de la liceul ortodox, era mai aproape școala, mă duceam, era o școală evreiască la Iași. Și mergeam acolo și m-au învățat, pe urmă am avut și o carte de istoria evreilor, de Tineles, era un avocat din Iași care a avut o carte foarte...și a luat-o Cornel, și a avut un prieten armean și a trebuit să i-o deie neapărat armeanului istoria evreilor, și acuma mă ceartă sora mea că era de fapt cartea familiei, așa că eram încă...

Deci avem poza 1, aici este bunica maternă?

Bunica Șeindla, ăsta e Pincu, și asta e Klara.

La Iași?

Haia Sura, ei îi spuneau și pe evreiește Haia Surchi, încă o alintau, dar Haia Sura.

Și mama aici avea vreo 5 ani?
Vreo 5 ani, da.
Aici, poza 15, avem...
Avem...
18.10.1906...Așa de veche?
Da, că era mama în liceu.
Și aici cine este?
Asta e doamna doctor Brandmark...
Brand,...?
Brandmark, de fapt soțul ei era doctor, și ea era profesoară, că ea a fost profesoară la școala evreiacă...
Și aici e mama? Cine e?
Aci e profesoara...tot o profesoară, doctoreasa Rusu, Feinsilber de fapt îi chema.
Era tot evreică?
Da, sigur, și ei și-au schimbat numele în Rusu.
Și știți unde a fost făcută poza?
La Iași.
Și care era legătura cu mama dvs.?
Erau profesoarele mamei, că mama s-a dus și la școala evreiască, după ce a terminat pensionul, după ce a terminat pensionul, era cum e acuma, patru clase, gimnaziu, și mama s-a dus să-și completeze educația...
Și la școală evreiască.
Și la școala asta a doamnelor.
La poza 14, aci cine sunt? Deci în dreapta este...
Mama, și aici e Rachel Katz, fostul militant, a fost, a existat o Angelica Balabanova la Viena, nu știu dacă era mare comunistă sau social-democrată, nu știu ce, ea i-a fost secretară, că știa și ea limbi străine...
Asta era în liceu? La pension, unde era?
În liceu cred.
Adică la școala evreiască?
La școala evreiască.
Și mama cam ce vârstă avea aici? Vreo 15 ani? Nu scrie, că m-am uitat.
Nu scrie? Nu...cred că 15 ani.
Cam așa, în jur de...și e în Iași poza luată?
În Iași.
Aici poza 13, martie 1918 scrie.
Ăsta e tatăl meu, și asta...
Poză făcută la Iași bănuiesc?
Nu. Mă gândesc că e făcută în Iași...sau nu?
Trenchen Topplitz, era deja prizonier în Ungaria.
A, deci asta e făcută în Trenchen Topplitz...asta e în Ungaria sau Cehoslovacia?
Era cred între...păi atuncea Slovacia erau parcă împreună, că era Austro-Ungaria.
Da. Și asta e uniforma cui? Asta ce fel de uniformă e?
Asta e uniformă de prizonier român. Așa arăta...nu știam...
Aici avem poza 12, ăsta e...from Joseph and Ani...1959...
Nuuu, 1919, atunci când s-au căsătorit probabil.
Da, scuze, seamănă.
Deci aici cine este?
E fratele tatălui, Joe...
Ion?

Ori Ion poți să-i spui, ori Iosif îl chema de fapt.
Și soția lui Ani?
Și soția lui Ani.
Știți cam când a fost făcută poza?
Cam..uite că scrie, 1919.
Îmi cer scuze, am vurt să zic unde? E Philadelphia?
Da.
Aici erau deja căsătoriți? Nu știți?
Nu știu...stai, uite, să văd, au verighete?
Ba da, au, au.
Au?
Atunci sunt căsătoriți.
Și spuneți-mi un pic, asta vroiam să vă întreb, cu unchiul...am înțeles că cu familia tatălui nu vă înțelegeați așa de bine..
Cu el da!
Cu el da, ținea legătura cu dvs.?
El da, corespondam, sigur.
Cu mama, așa?
Și după aia, când m-am făcut eu...după război, în timpul războiului n-am putut să...în timpul lui Antonescu nici n-am putut să...și era război, n-am putut să corespondez cu el...
Dar după aia ați reluat?
Cum s-a terminat, am reluat corespondența.
Dânsul mai trăiește?
Nu, a murit, nu e chiar așa de mult, a murit la 86 de ani, ea a murit mai repede, ea bolnavă de inimă, dar și el a fost bolnav...
De ea nu știți prea multe?
Nu, nu.
Era din România plecată?
Da, din București, a, cum să nu știu, eu am scris la Federație, și că nu știu cine era, că nu era dl Cajal, dl Cajal era mai...e mai maleabil așa, nu știu cine era atunci....
Și ce s-a întâmplat atunci?
Că de ce am scris direct acolo și nu prin comunitate...câtă corespondență...dânsa nu a avut, era inmor...a avut, nu știu cum a fost, că ea a murit de fapt în Philadelphia, și Sophie, verișoara mea...
Adică fiica lor?
Da, a vurt ca ea, am și asta...
Deci Sophie e fiica lor?
Da, fiica cea are, că cea mică e Evelyn.
Evelyn, da. Și ce e cu Ani?
Și ea a cerut ...nu mai țin minte dacă pentru mama ei, eu cred că mama ei a fost înmormântată la Philadelphia, sau pentru bunica ei, mi se pare că mama mamei ei a fost, a trimis dolari aici la federație și i-au făcut, că asta e înmormântată, nu știu dacă, mi se pare că la Filantropie, nu știu care e mai veche...
Ani?
Ani, da. Nu știu dacă Ani, nu.
Ea a murit în Philadelphia.
A murit în Philadelphia, cred că era mama ei, și asta era necăjită, că probabil n-a avut bani să-i facă mamei ei monument.
Mai știți ce nume de fată avea?
Nu. Acolo nu scrie?

Nu, nu, că m-am uitat.
Sourvenir from your brother and sister in law, Joseph and Ani, Pihladelphia.
Aici poza 11, sunteți dvs.?
Aici eu sunt la 13 ani, 193..
Aici erați la liceul ortodox? Așa era uniforma?
Da, da.
Așa, aici poza 10...
Și cu manșete!
Manșete? Nu se văd.
NU se văd...
Poza 10, sunteți dvs., mi-ați spus că ați făcut-o...
În timpul războiului.
Să nu vă uitate!
Să nu mă uitate, îmi scria niște scrisori așa de frumoase.
Cam câți ani aveți în poza asta?
În poza asta? Păi cred că 43 sau 42, 22 sau 23, 23 de ani, cred că în 43 am făcut-o.
Că nu scrie. Bun, avem poza 9, Șuraia, 7.06.1943, aici este..
Da, asta e Șuraia când a fost ...la Șuraia era pe malul, malul...nu mai știu dacă pe malul Prutului sau al Siretului, când ei făceau tranșee, că se așteptau deja...asta nu știu dacă nu e făcută deja în...
43, uitate, asta vroiam să zic.
În 43, 43, dar aici vad că e scris ceva.
7 iunie.
A, trei, am crezut că e cinci.
Care e soțul dvs. de aici? Țasta? Deci e cel mai de jos din dreapta, ca să și înregistrez. Ceilalți erau bănuiesc toți evrei?
Toți evrei din Brașov.
Deci toți din Brașov?
Erau toți din Brașov, da.
Așa.
Pe urmă el acolo s-a mai împrietenit cu un băiat din, nu mai știu de unde, din Bacău sau așa ceva, știu că a fost și a lui o fotografie, păi îți spun, putem să stăm aici ...
Ani întrege!
Păi eu aici am nu știu câte, le-am pus în pungi de plastic, că nu am mai avut ce să fac.
În 1950 aici este Cornel, la un an.
La un an, la Târnăveni.
La Târnăveni este luată poza. Așa, aici poza nr. 7 este poza dvs.?
Este sora mea, asta e făcută la Iași.
La Iași. Și cam ce vârstă avea?
Poftim?
Cam ce vârstă avea aici?
Cred că avea vreo 25 de ani.
Dânsa în ce an s-a căsătorit, nu știu dacă mi-ați zis?
Noi ne-am căsătorit în același an, aceeași lună, ei s-au căsătorit în 15 noiembrie și noi în 29 noiembrie.
Poza nr. 6 este mama dvs.?
Mama mea, da.
Aici în Brașov este deja?
Nu, nu, numai la Iași.
Și cam ce vârstă avea aici?

Aici avea cred că avea deja 40, 45 de ani, cam așa ceva.

Da. Aici poza nr.5, numai un pic, mă uit să văd dacă scrie ceva, nu, e mâzgălit..

Eu am mâzgălit-o!

Aici este?

Sonia...doctor o chema, Sonia Pulver, asta cred că e...cu fotografia cu cei doi și cu soțul, colegul lor.

Unde a fost luată? În Iași?

Cred că în Iași.

Și am în ce an?

Că e acolo și-a dat doctoratul...o, cam vreo 22, 23, așa ceva.

Și-a dat doctoratul în ce?

În medicină, era doctor, medic.

Și cum de...care era legătura cu familia dvs.?

Ea a stat în gazdă la noi, la mama, că nu era bărbat în casă, și a luat în gazdă, pentru că ne ajuta, era...

Aveați relații cu ea?

Avea, venea, pe urmă, nu știu unde, dacă a stat la Bălți, că era din Bălți, că erau basarabence, și o soră de-a ei a stat la noi, aia s-a făcut farmacistă, și a făcut o farmacie la iași.

Și aceasta a plecat până la urmă și a și murit parcă?

A vurt să plece în Trinidad, a și plecat soțul ei, dar ea a avut o soră mai mică care avea, a avut o fată, o fetiță, și aia așa i-a îngrijit sora, încă când ea trăia, că după aia s-a format probabil, după ce a murit dânsa, o legătură, între Pulver îl chema pe soțul ei, între Pulver, mama așa se vorbea atuncea, numele de familie, și ...între Pulver și sora ei, n-a mai...o singură dată am văzut-o pe sora ei, a venit în vizită...

Ea a plecat până la urmă în Trinidad sau nu?

Nu, a murit.

Mi-ați spus că a avut tumoare, sau?

Da, da, a avut o tumoare la creier.

Aici e poza nr. 4, nu scrie anul, este...

Este, aici este din prizonierat; ăsta este cred, dacă are pe cap chestia aia, cred că e jandarmul, sau cine era, care îi păzea.

Și tatăl dvs. care este de aici?

Ăsta de aici.

Deci al doilea din dreapta, rândul din spate.

V-a povestit, de fapt nu avea de unde să vă povestească...nu știți cum i-a mers în prizonierat?

Foarte bine!

Da?

Da, acolo era o moșie, moșierul avea o fabrică de zahăr, și avea și o fată, și a crezut că ăsta o să rămâie, nu știu dacă...și tatăl meu știa foarte bine germană, și îi conducea, îi făcea contabilitatea.

La moșierul ăla?

La moșierul ăla.

Acolo erau numai prizonieri români sau și de alte nații?

Asta nu mai știu, nu mai știu pentru că nu l-am cunoscut.

Nu, mă gândeam că știți de la mama.

De la mama...

Poza nr. 3?

Aici e Zoltan Menzel, aici e în 33, când a terminat liceul.

Liceul Honterus?

Honterus.

Și mi-ați spus că avea...asta era uniforma?

Asta era uniforma, și mai am aici într-un plic, e toată clasa, poate juma de clasă, și au și șepcuțele pe cap.

Albastre mi-ați zis?

Da.

Poza nr. 2, care cred că e și ultima...scrie ceva, dar nu cred că se mai înțelege.

Stai să mă uit eu, că eu am ochelarii, și cu ăștia văd, măresc...

Dar nu știu dacă se înțelege...aici scrie New York...

Au trimis asta, că străbunicul a murit la Iași.

Acesta este străbunicul Idel, acela, Schatz?

Nu, nu, ăsta e Simon Făinaru.

Deci Simon îl chema? Deci tatăl bunicului?

Tatăl bunicii, tatăl... era bunicul mamei din partea mamei ei.

Deci ăsta e străbunicul din partea bunicii dvs.?

Bunicii mele, da, a bunicii.

Acesta e acela care era foarte religios?

Nu, celălalt. Și ăsta era, n vezi că...

Asta vroiam să spun, că asta m-a indus în eroare.

Și e el îl trăgeau de barbă anti-semiții pe stradă, huliganii, noi așa le spunem.

Asta știți de la bunica, sau?

De a mama, de la bunica, mai ales de la bunica.

Ce vă mai spunea de el, mai știți?

El după ce a pierdut prăvălia, ți-am spus, se făceau, îl cunoșteau toți doctorii, s-a dus și s-a operat, nu știu, de hernie sau ce a avut, a avut o hernie, și s-a operat, nici n-au știut, după ce l-au operat, au crezut, cum erau oamenii bătrâni atunci, au crezut că o să moară la operație, dar el totuși s-a operat, pentru că soția lui murise de mult, și el nu s-a căsătorit, el a avut fetele...

Era foarte religios după cum era îmbrăcat, nu?

Și el, da.

Aici era îmbrăcat tradițional, nu?

Da, sigur că da.

Și aici cine este?

Ăstea sunt nepoții lui, Ela, asta-i de la un fiu.

Ela și mai cum o chema?

Ela Finkelstein.

Finkelstein. Și el?

Și el cred că e fratele lui Ela, nu mai țin minte, știu că după aia, mama, când era domnișoară, erau niște fotografii la noi în care el are...și atunci mama s-a supărat, nu știu, mama a crezut, sau el îi făcea curte prin scrisori, corespondau probabil, nu știu.

